
Landbruksplan

2010 - 2016

Halden Kommune

Enhet for Miljø og Landbruk

Utarbeidet av:

Halden kommune

Avdeling for miljø og landbruk

Fagansvarlig landbruk Øyvind Torp

August 2011

Foto forside:

Kulturlandskap fra Tosterød gård

Fotograf: Bernt Henrik Hansen

1. KOMMUNENS ROLLE SOM LANDBRUKSAKTØR OG LANDBRUKETS BETYDNING FOR HALDEN	6
2. FORMÅL OG AVGRENSNING	6
3. BRUK OG OPPDATERING	6
4. MEDVIRKNING	7
5. MANDAT	7
6. RAMMER OG PREMISSE	8
6.1. INTERNASJONALE FØRINGER	8
6.2. NASJONALE FØRINGER	8
6.3. REGIONALE FØRINGER	9
6.3.1. <i>Handlingsplan for landbruksrelatert næringsutvikling .....</i>	<i>9</i>
6.3.2. <i>Regionalt miljøprogram (her) .....</i>	<i>9</i>
6.3.3. <i>Tilskudd til spesielle miljøtiltak (her) .....</i>	<i>10</i>
6.3.4. <i>Fylkesplan – Østfold mot 2050 .....</i>	<i>10</i>
6.4. LOKALE FØRINGER	10
6.4.1. <i>Kommuneplan for Halden (her) .....</i>	<i>10</i>
6.4.2. <i>Kommuneplan for Halden 2011 – 2023 Arealdelen .....</i>	<i>11</i>
6.5. TILSKUDD TIL SPEIELLE NÆRINGS- OG MILJØTILTAK (HER)	12
7. HOVEDMÅL OG FOKUSOMRÅDER	12
8. IVARETA LANDBRUKETS PRODUKSJONSAREALER	13
8.1. PRODUKSJONSGRUNNLAGET	13
8.2. KULTURLANDSKAP	14
8.2.1. <i>Bygningstiljøet .....</i>	<i>15</i>
8.3. LANDBRUKETS KJERNEOMRÅDER	16
9. IVARETA LANDBRUKETS MILJØANSVAR	17
9.1. UTSLIPP AV KLIMAGASSER	17
9.2. VANNMILJØ	18
9.3. MILJØUTFORDRINGER I SKOGBRUKET	19
9.4. BIOLOGISK MANGFOLD	20
9.5. AVFALL OG VILLFYLLINGER	22
10. AKTIV NÆRINGSUTVIKLING	23
10.1. MATPRODUKSJON OG FOREDLING	23
10.2. GRØNT VERTSKAP	25
10.2.1. <i>Landbruksbasert reiseliv .....</i>	<i>25</i>
10.2.2. <i>Inn på tunet (IPT) .....</i>	<i>26</i>
10.3. SKOG OG TREBASERT NÆRING	26
10.4. LANDBRUKSTILKNYTTET NÆRINGSVIRKSOMHET	28
11. PRAKTISERING AV LOVVERKET	29
11.1. JORDLOVEN	29
11.2. DRIVEPLIKT (JORDLOVEN § 8)	30
11.3. OMDISPONERING (JORDLOVEN § 9)	31
11.4. DELING AV GRUNNEIENDOM (JORDLOVEN § 12)	31
11.4.1. <i>Fradeling av tomter til bolig- eller fritidsformål .....</i>	<i>32</i>
11.4.2. <i>Fradeling (eller oppføring) av kårbolig .....</i>	<i>32</i>
11.4.3. <i>Fradeling av tun på landbrukseiendom når resten av landbruksarealene selges som tilleggsareal .....</i>	<i>32</i>
11.5. KONSESJONSLOVEN	33
11.5.1. <i>Krav om boplikt på landbrukseiendom når eiendommen overtas konsesjonsfritt .....</i>	<i>33</i>
11.5.2. <i>Krav om boplikt på landbrukseiendom ved konsesjon .....</i>	<i>34</i>
11.5.3. <i>Pris på landbrukseiendommer .....</i>	<i>34</i>

12.	SAMARBEIDSSOMRÅDER MELLOM KOMMUNE OG NÆRING.....	35
12.1.	BEREDSKAP	35
12.2.	ROVDYR	35
12.3.	KOMMUNAL LANDBRUKSFORVALTNING	36

FORORD

Landbruksdepartementet oppfordrer alle landets kommuner til å utarbeide en landbruksplan. Hensikten med landbruksplanen for Halden er å synliggjøre landbrukets interesser, verdier og samfunnsansvar, og sette landbruket på dagsorden lokalt.

Planen er utarbeidet av Halden kommune. Representanter fra bondelag, skogeierlag, Norskog og næringsrådet i kommunen har deltatt på 4 orienteringsmøter. Fagansvarlig, Øyvind Torp har vært prosjektleder for arbeidet. Bernt-Henrik Hansen har vært innleid konsulent. Landbruksplanen er lagt ut på kommunens hjemmeside: <http://www.halden.kommune.no>. Framtidige endringer i planen vil bli foretatt på hjemmesiden. Målet er at landbruksplanen kontinuerlig holdes oppdatert som et elektronisk dokument.

Halden 20.05.2011

SAMMENDRAG

Landbruket er en mangfoldig næring som i tillegg til egen verdiskapning også legger til rette for andre næringer som reiseliv, kultur og industri. Hensynet til jordvern er i stadig sterkere grad blitt vektlagt de senere årene. De nasjonale føringene er klare på at nedbygging av matjord skal begrenses. Norsk landbruk er med sine politiske reguleringer og ressursoverføringer helt avhengig av støtte og legitimitet i befolkningen. Dette innebærer at lokal landbrukspolitikkk kontinuerlig må utvikles i tråd med statlige- og regionale føringar, befolkningens forventninger og naturens forutsetninger. Landbruksplanen for Halden definerer følgende hovedmål:

”Landbruket i Halden skal produsere matvarer av høy kvalitet etter forbrukernes ønske og behov, gi et mangfoldig og variert kulturlandskap, bidra til levende bygder, være en del av klimaløsningen og være med og sikre matvareberedskapen”.

I planen er det på bakgrunn av hovedmålet er det valgt ut tre fokusområder:

- Ivareta landbrukets kjerneområder
- Ivareta landbrukets miljøansvar
- Ivareta en aktiv utvikling av næringen

Fokusområdene er nedenfor beskrevet med status, mål og tiltak. Planen er utarbeidet parallelt med kommuneplanens arealdel. Temakartene som viser landbrukets kulturlandskap, kjerneområder og landbrukets viktigste produksjonsarealer har vært grunnlagskart for kommuneplanen. Kommuneplanen har imidlertid avveid landbruksinteressene mot andre interesser. Landbruksplanen er også utarbeidet som et lokalt styringsverktøy til bruk i saksbehandlingen for de forvaltningsområdene der kommunen er landbruksmyndighet. Planen er retningsgivende for hvordan lover og forskrifter knyttet til landbruket i kommunen, blir oppfattet og forvaltet lokalt.

1. Kommunens rolle som landbruksaktør og landbrukets betydning for Halden

I 1994 overførte staten ansvaret for den lokale landbruksforvaltningen til kommunene. Dette innebærer at kommunene er førstelinjemyndighet for behandling av jord- og skogbrukssaker. Kommunene har dermed en avgjørende rolle og ansvar for gjennomføringen av landbrukspolitikken. Kommunen er tillagt følgende oppgaver:

- Saker etter jord-, konsesjons-, odels- og skogbrukslov
- Økonomiske virkemidler over jordbruksavtalen med veilednings- og kontrollansvar.
- Forberede og innstille søknader knyttet til Bygdeutviklingsmidler (BU) og lån til landbruksformål forvaltet av innovasjon Norge
- Ivareta nasjonale landbrukspolitiske mål
- Delta i utvikling av regionale miljøprogram og regionale næringsstrategier

Hensikten med en lokal landbruksforvaltning er å skape et lokalt, landbrukspolitisk engasjement, og forbedre målrettingen av de landbrukspolitiske virkemidlene. På samme måte som på nasjonalt nivå må lokale naturgitte forutsetninger, lokale prioriteringer og nasjonale føringer ligge til grunn for lokal landbrukspolitikk. Halden er med sine 63.000 daa fulldyrka jord og 509.000 daa skogareal Østfolds største landbrukskommune. Den direkte sysselsettingen av landbruket i kommunen utgjør ca. 2% av kommunens samla sysselsetting. Universitet for Miljø- og biovitenskap (UMB) anslo i 2005 verdiskapningen fra landbruket i Halden med ringvirkninger til 282 mill. kr. I tillegg betyr landbruket mye for forvaltningen av lokale natur- og miljøressurser. Av kommunens 29.000 innbyggere bor i underkant av 5000 utenfor tettbygd strøk.

2. Formål og avgrensning

Landbruksplanen er utarbeidet som en tematisk kommunedelplan. Formålet med landbruksplanen er å utvikle et lokalt styringsverktøy som kan:

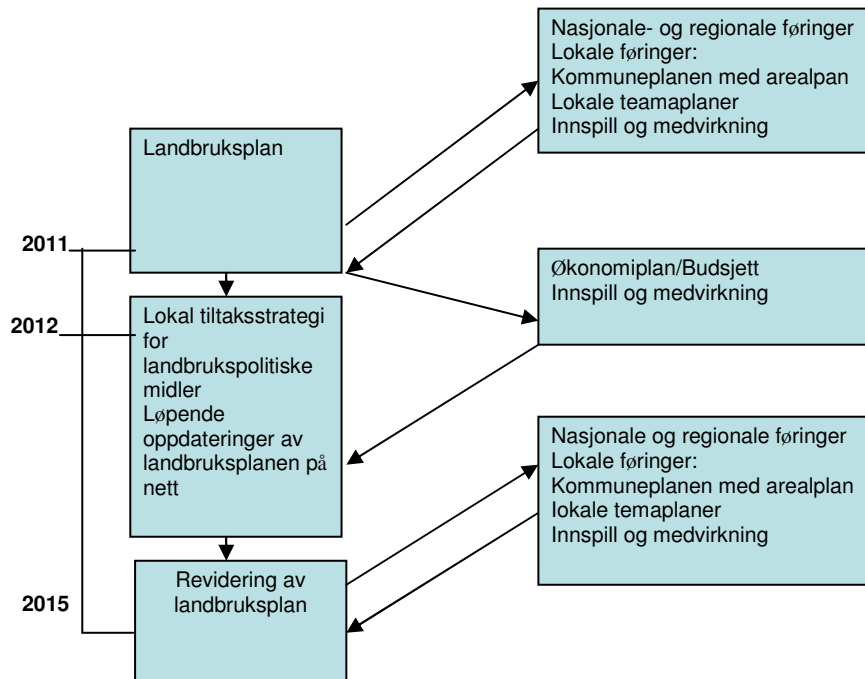
- *Synliggjøre de arealene i kommunen som er viktige forutsetninger for verdiskapningen i landbruket og for kulturlandskapet.*
- *Sammenstille rammebetingelsene og strategiene som danner prinsippene og retningslinjene for lokal landbruksforvaltning.*
- *Skape et lokalt, landbrukspolitisk engasjement som synliggjør landbrukets muligheter forankret i lokalsamfunnet og i samsvar med kommunens mål for øvrig samfunnsutvikling.*

Landbruksplanen omfatter de fagområdene kommunen har ansvaret for som landbruksmyndighet. Beslektede fagområder som for eksempel friluftsliv og biologisk mangfold er temaer som ikke inngår i planen. Disse fagområdene må sees som selvstendige fagområder og som viktige innspill til forvaltningen av naturressursene på samme måte som landbruksplanen. Utarbeidelse av landbruksplanen skjer parallelt med revideringen av kommuneplanen og er et viktig grunnlagsdokument for kommuneplanen.

3. Bruk og oppdatering

Planen vil bli lagt ut på kommunens hjemmeside: <http://www.halden.kommune.no>. Planen er også bevisst utarbeidet for elektronisk bruk. De ulike kapitlene i planen er linket videre til annen elektronisk informasjon. Framtidige endringer i planen vil bli foretatt på hjemmesiden. Målet er at landbruksplanen kontinuerlig holdes oppdatert som et dynamisk, elektronisk dokument. Prinsipielle endringer i kommunens landbrukspolitikk vil behandles politisk før det skjer endringer i planen. For å sikre at hovedstrategiene samsvarer med nasjonale, regionale og lokale mål, legges det opp til en regelmessig rullering av landbruksplanen hvert 4. år.

Figur 1 nedenfor illustrerer landbruksplanens rolle som styringsdokument i kommunen.

4. Medvirkning

Halden kommune ønsker at arbeidet med landbruksplanen skal gjennomføres som en åpen prosess med lokal medvirkning. Kommunen vil sikre medvirkning og deltakelse i landbruksplanen på følgende måte:

- Utarbeidelse av planprogram jfr. vedlegg 1 ([her](#)).
- Organisere arbeidet slik at landbruksorganisasjonene trekkes aktivt med jf vedlegg 2 organisasjonsplan ([her](#))
- Legge til rette for offentlig debatt og medvirkning gjennom å publisere innholdet i planen (høringsutkast og vedtatt plan) på internettsiden: <http://www.halden.kommune.no>
- Arrangere folkemøte
- Følge plan- og bygningslovens regler for medvirkning og offentlig ettersyn

På hjemmesiden vil det både i planfasen og etter at planen er vedtatt være mulig å stille spørsmål til planinnholdet, og gi uttrykk for synspunkter.

5. Mandat

Hovedutvalg for nærings- og miljøpolitikk vedtok oppstart av planarbeidet 10.02.2010

Utvalget godkjente planprogrammet 26.05.2010, la planforslaget ut på høring i perioden 8. juni - 3. august 2011. Planen ble endelig vedtatt i kommunestyret den xx.xx.2011.

6. Rammer og premisser

6.1. Internasjonale føringer

Norge er et høykostland. Norsk landbruk er avhengig av subsidier og tollvern for å opprettholde egen produksjon. Utformingen av internasjonale handelsavtaler vil derfor være en usikkerhetsfaktor for rammebetingelsene for landbruket nasjonalt.

Grovt sett har de globale prisene på landbruksprodukter falt til tross for kraftig befolkningsvekst og matmangel i deler av verden siste 150 år. De senere årene har imidlertid matprisene steget til tross for økende produksjon. Flere forhold som sterk økonomisk vekst i India og Kina, sterk befolkningsvekst i Midt-Østen og mangel på vann i viktig mateksporterende land er prisdrivende faktorer. Klimaendringer vil på sikt kunne medføre begrensninger i matproduksjonen i viktige mateksporterende land samtidig med at verdens befolkning øker kraftig. FN har et mål om å øke verdens matproduksjon med 70 % innen 2050. Dette sammen med nasjonal befolkningsvekst tilsier økt nasjonal matproduksjon.

6.2. Nasjonale føringer

Rammebetingelsene for norsk landbruk er i endring. Kostnadsnivået skaper utfordringer for arbeidsintensive produksjoner. Samtidig gir økt levestandard og økt kjøpekraft i befolkningen landbruket nye muligheter ikke minst innen tjenesteproduksjon. Grovt kan utviklingen i landbruket i Norge de siste tiårene oppsummeres slik:

- Reduksjon i jordbruksarealet (3,4%)
- Kraftig nedgang i antall driftsenheter (40%)
- Halvering av antall årsverk
- Stabil selvforsyningsgrad (omkring 50%)
- Synkende inntekter og større gjeld i næringen
- Større, mer effektive og billigere produksjoner

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB) og Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning

Hovedmålet for den nasjonale landbrukspolitikken er å opprettholde et levende landbruk over hele landet. En forutsetning for et slikt landbrukspolitisk mål er å kanalisere grovforbaserte husdyrproduksjoner til distriktene og utnytte de beste jordbruksområdene til kornproduksjon.

St.meld nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon trekker opp viktige delmål for den statlige landbrukspolitikken:

- *Trygg mat.*
- *Sikre matforsyningen.*
- *En bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt jordvern, bevaring og vedlikehold av kulturlandskapet og sikring av det biologiske mangfoldet.*
- *Sikre sysselsetting og bosetting over hele landet.*

Vern av dyrka mark er en viktig del av statlig landbruks- og miljøpolitikk. Regjeringen har definert følgende mål for landets jordressurser og kulturlandskap:

- *Den årlige omdisponeringen av de mest verdifulle jordressursene skal halveres innen 2010.*
- *Spesielt verdifulle kulturlandskap skal være dokumentert og ha fått en særskilt forvaltning innen 2010.*
- *Områder som gror igjen med skog må skjøttes med tanke på næringsverdi og rekreasjon.*

St. meld nr. 17 (1998-1999) Verdiskapning og miljø- muligheter i skogsektoren trekker opp følgende mål for skogbruket:

- *Verdiskapningen fra skogbaserte næringer skal økes*
- *Skogsektoren skal bidra til å løse viktige miljøoppgaver*

St.meld. nr. 39 (2008-2009) Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen viser landbrukets rolle i det nasjonale klimaarbeidet. St.meld. nr. 39 foreslår utslippsreduksjoner innen landbruket på 1,1 million tonn CO₂-ekvivalenter innen 2020.

Ny stortingsmelding om landbrukspolitikken (2011) er under arbeid - På en rekke områder er det gjennom Stortingsmeldinger, rikspolitiske retningslinjer og rundskriv gitt nasjonale føringer som skal legges til grunn for landbrukspolitikken. Landbruks- og matdepartementet startet i 2010 opp arbeidet med en ny stortingsmelding om landbruks- og matpolitikken. Økt matproduksjon, landbruk over hele landet og økt verdiskapning er sentrale stikkord for arbeidet. Stortingsmeldingen skal legges fram for politisk behandling våren 2011. De viktigste nasjonale føringene for framtidig landbrukspolitikk vil være oppsummert i denne stortingsmeldingen.

6.3. Regionale føringer

Fylkesmannen er regjeringens representant i fylket. Fylkesmannen skal medvirke til at den nasjonale landbrukspolitikken blir gjennomført ved hjelp av informasjon, forvaltning av virkemidler og lokalt tilpassede tiltak. Næringsutvikling med basis i jordbruk, skogbruk og tilknyttede næringer, areal- og miljøpolitikk er sentrale samarbeidsområder. Trenden i den nasjonale landbrukspolitikken går mot en økt regionalisering av virkemidlene. Landbruks- og matdepartementet har uttalt at:

”Endringene på landbruksområdet som følge av forvaltningsreformen innebærer at samarbeidet i de regionale partnerskapene framover må videreutvikles slik at lokale og regionale myndigheter står sammen om gjennomføringen av de regionale næringsstrategiene”.

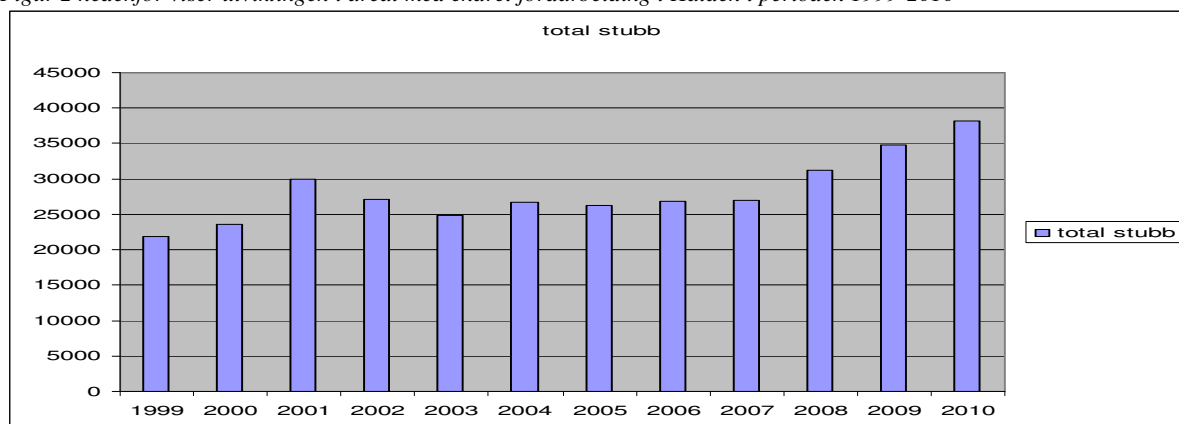
6.3.1. Handlingsplan for landbruksrelatert næringsutvikling

Partnerskapet for landbruksrelatert næringsutvikling i Østfold består av: Østfold, Fylkeskommune, Kommunene, Østfold Bondelag, Østfold bonde- og småbrukarlag, Skogeierforeningene, Innovasjon Norge og Fylkesmannen i Østfold. Partnerskapet utarbeider årlige handlingsplaner for landbruksrelatert næringsutvikling, som legger føringene for bruk av tiltaksmidler for landbruksrelatert næringsutvikling. Fylkesmannen har det organisatoriske ansvaret for handlingsplanen. [Jfr. Handlingsplan for landbruksrelatert næringsutvikling.](#)

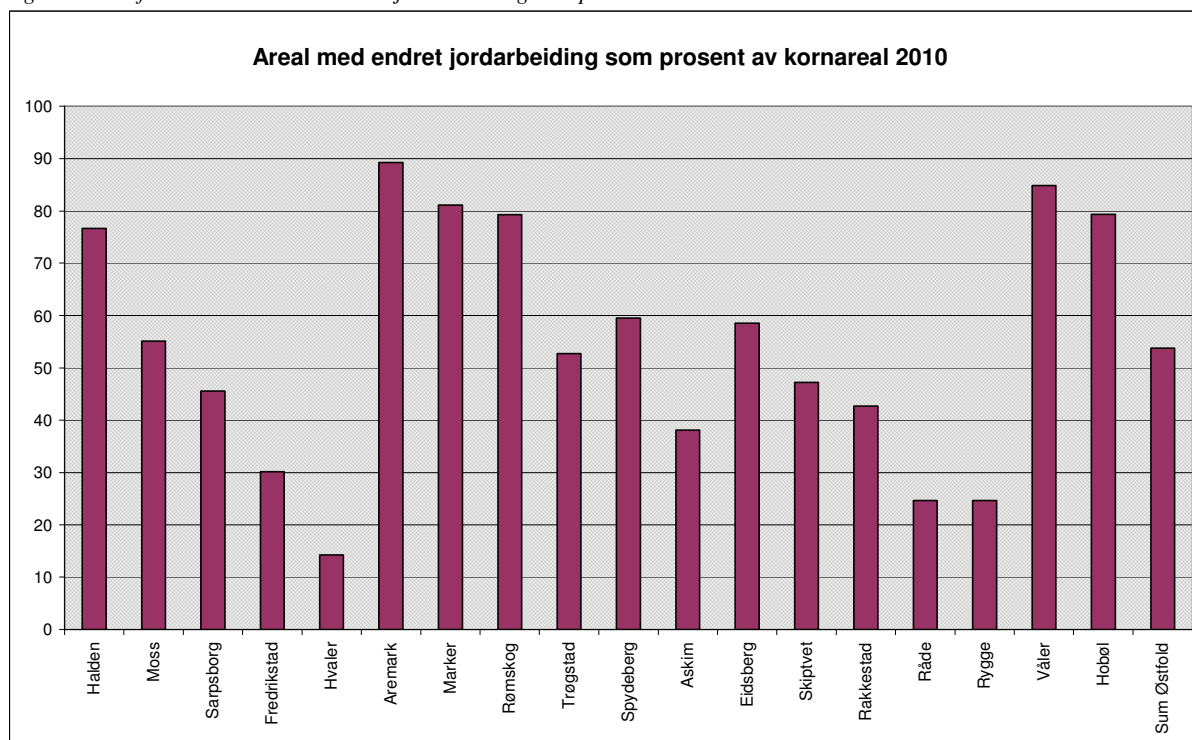
6.3.2. Regionalt miljøprogram ([her](#))

Regionalt miljøprogram (RMP) for jordbruket i Østfold ble innført i 2005. Programmet skal stimulere til tiltak mot forurensning og tiltak for å bevare kulturlandskapet. Som en del av RMP fastsetter fylkesmannen forskrift om krav til jordarbeiding og miljøtiltak i utsatte vassdrag. Dette er gjort for arealer med nedslagsfelt til Haldenvassdraget ([Forskrift om krav til jordarbeiding og miljøtiltak i nedbørfelt til sårbare vassdrag. Oslo, Akershus og Østfold](#)) og for de resterende arealene i kommunen unntatt for Enningdalen. ([Forskrift om miljøkrav i vannområdene Glomma sør for Øyeren, Haldenvassdraget og Morsa](#))

Figur 2 nedenfor viser utviklingen i areal med endret jordarbeiding i Halden i perioden 1999-2010

Figur 3 nedenfor viser areal med endret jordarbeiding som prosent av kornareal i 2010

6.3.3. Tilskudd til spesielle miljøtiltak (her)

Se lokale føringer pkt 6.50

6.3.4. Fylkesplan – Østfold mot 2050

Østfold fylkesplan legger sterke føringer på arealbruken i kommunene. Fylkesplanen er en oppfølging av Osloregionens areal- og transportstrategi der målet er å utvikle et samordnet areal- og transportsystem, der innbyggerne bor tettere og reiser mer kollektivt enn i dag. [Fylkesplan – Østfold mot 2050](#)

6.4. Lokale føringer

Halden kommune ønsker å utarbeide landbruksplanen som et lokalt styringsverktøy. Dette betyr at planen skal være et framtidsrettet strategidokument som legger premissene for lokal landbrukspolitikk og trekker opp prinsippene for den daglige saksbehandlingen. Planen vil samordnes med kommunens øvrige mål for samfunnsutviklingen og vil gi innspill til kommuneplanen. De viktigste lokale føringene for landbruksplanen er:

6.4.1. Kommuneplan for Halden (her)

Kommuneplanen er en 12-årsplan som består av to hoveddeler – samfunnsdelen og arealdelen. Samfunnsdelen tar stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunen som helhet, og inneholder en beskrivelse og vurdering av alternative strategier for utviklingen i kommunen. Arealdelen er juridisk bindende for framtidig arealbruk. Halden kommune er i ferd med å revidere kommuneplanen. Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt i november 2010. Planen definerer følgende visjon:

”Halden kommune skal målrettet arbeide for å styrke den positive utviklingen Haldensamfunnet er inne i, slik at Halden blir det beste sted å være for de som bor her, næringslivet, institusjoner og de som ønsker å flytte hit for å bosette seg eller etablere næringsaktivitet.”

Kommuneplanen beskriver også følgende forventinger til landbruksplanen:

”Verdien i landarealene er store og naturen er under press fra flere hold. Jordbruk- og skogsdrift, utbygging, friluftsliv osv. Landbruket har gode tradisjoner på å holde jord og skog i hevd og Halden er stor leverandør av trevirke og mat. Utarbeidelse av landbruksplan i planperioden vil diskutere forholdet mellom landbruksdrift og ulike andre interesser i samfunnet. De konklusjoner som denne trekker, vil innarbeides i revidering av kommuneplanens samfunnsdel og arealdel.”

Videre heter det i kommuneplanen:

”Det er gjort få analyser og vurderinger av kulturlandskapet. I forbindelse med utarbeidelse av landbruksplan og kulturminneplan er det naturlig å ta med vurderinger av kulturlandskapet”.

Det er også vedtatt et planprogram for kommuneplanens arealdel. Planprogrammet skal resultere i en oppdatert og vedtatt kommuneplan sommeren 2011. Følgende føringer skal legges til grunn for kommuneplanens arealdel:

- Halden skal være en attraktiv by å bo og arbeide i.
- Prinsippet om bærekraftig utvikling skal legges til grunn for kommunens arealbruk.

6.4.2. Kommuneplan for Halden 2011 – 2023 Arealdelen

Kommuneplanens samfunnsdel, vedtatt november 2010 forutsatte at konklusjonene fra landbruksplanen skulle innarbeides i arealplanen. Dette er gjort ved at temakartene som viser landbrukets kulturlandskap og landbrukets viktigste produksjonsarealer har vært grunnlagskart for kommuneplanens arealdel. For føringer som har konsekvenser for arealdisponeringer vises det til konklusjonene i landbruksplanen.

Kommuneplanen har avveid landbruksinteressene mot andre interesser. Den avveide langsiktige arealstrategien kan oppsummeres slik:

- Prioritert vekstretning vestover
- Tilrettelegging for høyere befolkningsvekst
- Økt arealeffektivitet i nye utbyggingsområder
- Prioritering av store sammenhengende næringsarealer for å legge til rette for større virksomheter
- Utvidelse av hovedveinettet
- Lokalsentrene i Sponvika, Aspedammen og Prestebakke skal legge til rette for tilstrekkelig utbygging slik at et akseptabelt servicenivå opprettholdes. I områder avsatt til spredt boligbygging skal det samlet tillates maksimalt 7 boliger per år. Kornsjø prioriteres.

Konsekvensene av den langsiktige arealstrategien for landbruk og kulturlandskap er:

Landbruk:

”Det er to forhold som har negativ innvirkning på landbruk. For det første legges det i stor grad til rette for en befolkningsvekst gjennom å legge ut nye utbyggingsområder. Dette medfører et utbyggingspress på jordbruksarealer. For det andre inneholder korridoren mellom dagens byområde og E6 store sammenhengende jordbruksarealer med særlig høy verdi. I tillegg vil oppgraderingen av RV 104 få konsekvenser for de samme jordbruksarealene og legge til rette for økt utbyggingspress.”

Kulturminner og kulturmiljø:

”Halden rommer mange områder med automatisk fredede kulturminner og områder med potensial for funn av slike. Arealforbruket i 40-årsperioden vil i seg selv innebære negative konsekvenser for kulturminner. Videre er korridoren mellom dagens byområde og E6 rikt på kulturminner og verdifulle kulturmiljøer.

Arealstrategien vekstretning vest gir derfor et potensial for konflikt med kulturminner og kulturmiljøer, noe det må tas hensyn til i videre planlegging.”

Kulturlandskap:

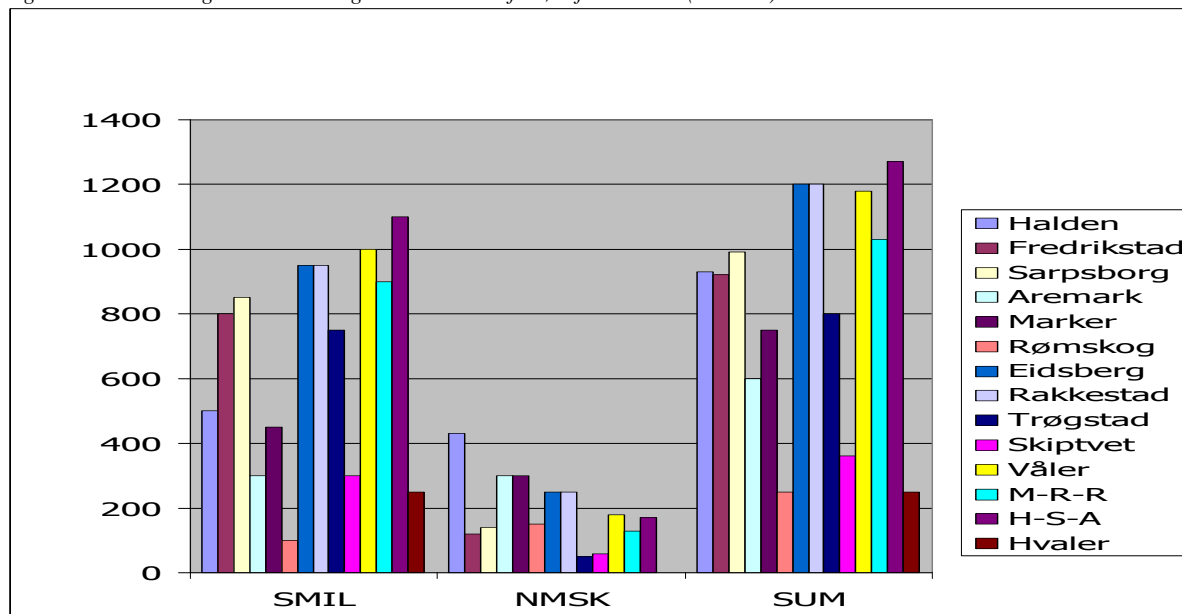
”I vekstretning vest ligger det flere særlig verdifulle kulturlandskap. I et 40-årsperspektiv legges det opp til å bebygge flere av disse. Arealstrategien er derfor i klar konflikt med hensynet til kulturlandskap.

forurensning og støy: Arealstrategien legger opp til utbygging i områder som i dag er sterkt trafikkbelastet. Samtidig legges det opp til en forbedring av veikapasiteten for å bøte på dette.”

6.5. Tilskudd til spesielle nærings- og miljøtiltak (her)

Kommunen forvalter tilskuddsordningene "Spesielle miljøtiltak i landbruket" (SMIL) og næring og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) som erstatter flere tidligere tilskuddsordninger som Fylkesmannen hadde ansvaret for. Kommunen avgjør alle søknader om tilskudd til kulturlandskapstiltak og andre miljøtiltak i landbruket. Det er utarbeidet en lokal tiltaksstrategi ([her](#)) for prioritering av midlene, som rulleres hvert 4. år. De prioriterte strategiene som defineres gjennom denne landbruksplanen innen forurensning og kulturlandskap skal legges til grunn ved rulling av tiltaksstrategien. De lokale landbruksorganisasjonene holdes orientert om kommunens disposisjoner og deltar aktivt i rulling av tiltaksstrategien.

Figur 4 viser tildelingen av SMIL- og NMSK-midler for Østfold i 2011 (1000 kr)

7. Hovedmål og fokusområder

Landbruket er en mangfoldig næring som i tillegg til egen verdiskapning også legger til rette for andre næringer som for eksempel reiseliv, kultur og næringsmiddelindustri. I tillegg er det et nasjonalt ansvar å ivareta produksjonsgrunnlaget for framtiden. Norsk landbruk er med sine politiske reguleringer og ressuroverføringer helt avhengig av støtte og legitimitet i befolkningen. Dette innebærer at lokal landbrukspolitikk kontinuerlig må utvikles i tråd med statlige- og regionale føringer, befolkningens forventninger og naturens forutsetninger.

På bakgrunn av ovennevnte fremmes følgende hovedmål for landbruket i Halden:

”Landbruket i Halden skal produsere matvarer av høy kvalitet etter forbrukernes ønske og behov, gi et mangfoldig og variert kulturlandskap, bidra til levende bygder, være en del av klimaløsningen og være med og sikre matvareberedskapen”.

På bakgrunn av hovedmålet er det valgt ut 3 fokusområder for landbruket i Halden.

- Ivareta landbrukets kjerneområder
- Ivareta landbrukets miljøansvar
- Ivareta en aktiv utvikling av næringen

Fokusområdene er beskrevet med status, mål og tiltak i kapitlene 8,9 og 10 nedenfor . Oppfølging av fokusområdene vil være de viktigste lokale strategiene for å nå kommunens landbrukspolitiske mål. Ressurser til foreslåtte tiltak innarbeides i kommuneplanens handlingsprogram med økonomiplan og årsbudsjett.

8. Ivareta landbrukets produksjonsarealer

8.1. Produksjonsgrunnlaget

I Norge er omkring 3 % av totalarealet dyrket jordbruksareal. På grunn av klima, topografi og jordkvalitet er bare omkring 1/3 av jordbruksarealet i landet egnet for matproduksjon. Omkring 8% av Norges jordbruksareal er i Østfold. Jordsmonn i kombinasjon med klima gjør imidlertid at jordbruksarealene i fylket i hovedsak er høyproduktive. Nesten alt jordbruksareal i Østfold kan nyttes til produksjon av matkorn. Av landets matkornareal finnes dermed ca. 25% i Østfold. Halden har 63.000 daa fulldyrka jord fordelt på ca. 210 driftsenheter. Dyrka mark arealet i Halden utgjør 8,2 % av Østfolds dyrka mark areal. Jordsmonn i kombinasjon med et gunstig klima gjør jordbruksarealene i kommunen høyproduktive. Kommunevise gjennomsnittsavlinger for Østfold viser at Halden ligger noe over fylkesgjennomsnittet når det gjelder kornavlinger.

I kommunen finnes det 441 skogeiendommer som forvalter et produktivt areal på 412.000 daa. Kommunen har en samlet årlig avvirkning på omkring 100.000 m³. Norsk institutt for jord og skogkartlegging (NIJOS) har inndelt landbruksområdene i arealressursklasser. Klasseinndelingen gir uttrykk for det biologiske produksjonspotensialet. Jord- og skogbruksområdene inngår i samme klassifiseringsskala. For å synliggjøre de mest verdifulle produksjonsområdene i Halden er landbruksområdene på bakgrunn av arealressursklassifiseringen inndelt i 4 klasser. Områdene er vist på temakart 1: *Klassifisering av produksjonsområdene i Halden kommune*.

Klassifiseringen inndeler kommunen i følgende områder:

- A - områder: Særlig verdifulle landbruksområder
- B - områder: Verdifulle landbruksområder
- C - områder: Andre landbruksområder

Uklassifisert: Arealer som p.g.a. planstatus eller eksisterende arealbruk ikke egner seg for denne klassifiseringsmetoden.

- A - områdene omfatter de mest verdifulle jordbruksarealene som gir stor avkastning og er lette å drive. De danner i hovedsak basisen for matvareproduksjonen. Klassen omfatter også høyproduktiv skogsmark som er av en slik kvalitet at den kan egne seg for oppdyrking.
- B - områdene omfatter jordbruksarealer som gir en middels avkastning, samt høy- og middels produktive skogarealer som danner basisen for vår tømmerproduksjon.
- C - områdene omfatter utmarksarealer som betyr mindre for den landbruksmessige avkastningen. Tømmerproduksjonen i disse områdene er svært begrenset. Avhengig av viltart kan imidlertid klassen ha like stor betydning for viltproduksjonen som de øvrige klassene. Klassifiseringen er i tråd med de nasjonale føringene for forvaltning av landbruksarealene.

8.2. Kulturlandskap

Status

Kulturlandskap omfatter i videste forstand alle landskap som er påvirket av menneskelig virksomhet gjennom landbruk, bebyggelse og tekniske anlegg. Begrepet omfatter jordbrukslandskap, kystlandskap, bylandskap etc. I landbruksplanen har vi avgrenset kulturlandskapet til landbrukets kulturlandskap.

Landbrukets kulturlandskap er det landskapet som er påvirket av landbruksaktivitet og som er en synlig bærer av kulturhistoriske, estetiske, landskaps- og naturverdier. Østfold fikk tidlig bosetting og er svært rikt på fornminner. Omkring år 3500 f.kr utviklet det seg en bondekultur på Raet. Den tørre og lettdrevne jorda på moreneryggen var ideell for bosetting og jordbruk. Bondekulturen på Ra-jorda blomstret og formet landskapet. Sporene etter den første bondekulturen ligger i stor grad under markoverflaten, men mange fornminner vitner om den tidlige bondekulturen i Haldens historie. Raet var også en viktig kommunikasjonsåre. Raet demmer også opp vannet som er på vei ut i havet. Denne barrieren former sjøer som vannveier. Vannveiene gjorde tømmerfløting og eksport mulig, og vannkraften fra Tistafossen la grunnlag for en tidlig industri.

På slutten av 1800-tallet gjennomgikk jordbruket i Østfold store forandringer. Industrialiseringen førte til befolkningsvekst i byer og tettsteder. Befolkningsveksten førte til større etterspørsel etter mat og andre råvarer fra landbruket. Utvikling av internasjonal handel gjorde at importert matkorn sank i pris. Dette medførte at kostholdet endret seg. Gjærbaksten tok over for grøt og flatbrød. Import av billig korn fra utlandet gjorde matkorndyrking mindre aktuelt i Østfold. Økt etterspørsel etter husdyrprodukter fra en voksende befolkning gjorde husdyrholdet mer attraktivt. Gradvis skjedde det en omlegging fra åkerbruk til vekselbruk med eng og beiter. Bedre redskaper og kunnskaper om grøfting, gjødsling og vekstskifte bedret produktiviteten.

Omkring 1. verdenskrig ble kunstgjødsel tatt i bruk. Gjødsling og rydding av utmarka ble vanlig. Kulturbeidet ble beholdt kyrne, mens hagemarka (ofte leirdaler og sumpmark med kratt og skog) ble brukt til ungdyr og hester. Bruk av nye redskaper krevde større og sammenhengende jordbruksarealer. Gravemaskinen bidro dessuten til at store fuktområder ble grøftet/drenert og oppdyrket. Allsidige driftsformer med korn og husdyr var alminnelig til utpå 1950-tallet. Etter dette gikk husdyrholdet, og spesielt melkeproduksjonen tilbake. Statens kanaliseringsspolitikk fremmet korndyrking på østlandet og husdyrproduksjonen ble kanalisert til distrikt Norge.

Omleggingsstøtte og tilskudd til arronderingsforbedrende tiltak, som bekkelukkinger og bakkeplaneringer, bidro til en rask omlegging av landbruket i løpet av etterkrigsårene. Selv om tilskuddene til arronderingstiltak bortfalt på slutten av 1980-årene, har prosessen fortsatt helt fram til i dag. Disse endringene i Østfold-jordbruket har påvirket kulturlandskapet, dyrelivet og vannkvaliteten.

Kulturlandskapet er i endring og utvikling. Stadig større arealer påvirkes av faktorer som utbygging og endringer i driftsformer i jordbruket. En del arealer står nå i fare for å gro igjen. Det er derfor en utfordring å ivareta og utvikle kulturlandskapets verdier knyttet til biologisk mangfold, opplevelser og kulturarv, og samtidig øke allmennhetens kunnskap om og forståelse for kulturlandskapets verdi. Det er også en utfordring å se disse verdiene i sammenheng og som del av et helhetlig og mangfoldig landskap. Vedlagt (vedlegg 2) følger et kart som klassifiserer landbrukets kulturlandskap i Halden.

Temakartet over landbrukets kulturlandskap ([her](#)) er også innarbeidet som temakart i kommuneplanens arealdel.

Tabell 1 viser kriteriene for verdiklassifisering av landbrukets kulturlandskap i Halden

Kategori	Kriterie
Svært viktig kulturlandskap	1. Kulturlandskap som av statlig - og eller regional myndighet er definert som nasjonalt-/ regionalt viktige 2. Lokalt svært viktige kulturlandskap med stor betydning for Haldens identitet: • Helhetlige kulturlandskap med særegne kulturminner, symbolverdi, og estetiske kvaliteter og/ eller markant grønnsstruktur som frodige kantsoner, tregrupper og alleer • Helhetlige og intakte kulturlandskap der svært viktige skjøtselavhengig vegetasjonstyper og karakteristiske kulturmarksformer har mulighet for å overleve.

Viktige kulturlandskap	1. Lokalt viktige kulturlandskap med betydning for Haldens identitet: • Helhetlige kulturlandskap med særegne kulturminner, symbolverdi, estetiske kvaliteter og markant grønstruktur • Helhetlige og intakte kulturlandskap der karakteristiske kulturmarksformer og vegetasjonstyper har mulighet for å overleve. • Helhetlige bygningsmiljøer i kulturlandskapet
Kulturlandskap med verdi	1. Kulturlandskap med lokal verdi • Helhetlige kulturlandskap • Kulturlandskap der det finnes elementer av viktige skjøtselsavhengige vegetasjonstyper

Mål

- Bevare og videreutvikle de prioriterte kulturlandskapene
- Bidra til å minimalisere tapet av fredede kulturminner som følge av landbruksdrift
- Bidra til å utvikle kulturlandskapets verdier knyttet til biologisk mangfold, opplevelser og kulturarv, og samtidig øke allmennhetens kunnskap om og forståelse for kulturlandskapets verdi

Tiltak

1. Kommunen fremskaffer og kartfester en database over lokale kulturlandskap og kulturminner.
2. Gjøre den statlige og lokale databasen over kulturminner og kulturlandskap kjent i kommunen og i landbruksnæringen
3. Bevare og videreutvikle de prioriterte kulturlandskapsområdene jf. kart vedlegg 1 ved å hindre nedbygging, gjengroing og prioritere de landbruksfaglige midlene for å:
  - Bevare og fremme biologisk mangfold, i eller i tilknytning til kulturlandskapet
  - Holde gammel kulturmark og kulturhistoriske bygningsmiljøer i hevd
  - Fremme tilgjengelighet og opplevelseskvalitet, i eller i tilknytning til kulturlandskapet
  - Rydde og holde kulturlandskapet fritt for søppel
4. Synliggjøre Haldens verdifulle kulturlandskap gjennom aktiv informasjonsvirksomhet i media, nyhetsbrev, hjemmeside osv.
5. Målretta informasjon om landbruksfaglige midler til gårdbrukerne i kommune

8.2.1. Bygningsmiljøet

Status

De store røde låvene har preget Østfoldlandskapet de siste 130 årene. Bygningene er i mange tilfeller store, og er plassert inn i gårdstunene på en helhetlig måte. De siste 10-15 årene har det skjedd en merkbar strukturutvikling i jordbruket. Antall melkebønder er kraftig redusert. Samtidig er konsesjonsgrensene innen svine- og fjørfeproduksjonen økt kraftig. Dette har ført til tomme fjøs og låver. Nye og store driftsbygninger har i enkelte tilfeller fått en utforming og plassering som har vært uheldig i forhold til eksisterende bygninger og tun. Flere av de store gamle låvene er fjernet eller er i ferd med å falle sammen. Bygninger som mister sin funksjon, har i mange tilfeller en kort levetid. Når først forfallet kommer, vil det være et stort økonomisk løft å berge bygningene.

Mål

Ivareta særpreget til landbrukets bygningsmiljø og gårdstun i kommunen

Tiltak

1. Halden kommune skal aktivt følge opp det nasjonale programmet for landbruksbygg og kulturlandskap.
2. Halden kommunen vil gi grunneiere med verneverdig landbruksbebyggelse veiledning i ivaretagelse av bygningsmiljø og gårdstun.

Nytt kyllinghus på Asak gård er plassert utenfor og lavere i terrenget enn opprinnelig gårdstun. Kvalitetene ved eksisterende tun er ivarettatt. Foto Harald Nøding Østvik.

8.3. Landbrukets kjerneområder

Status

”Kjerneområdene for landbruket” er de arealene i kommunen som er spesielt viktig for to av landbrukets sentrale samfunnsoppgaver: Matproduksjon og opprettholdelse av landbrukets kulturlandskap. Kartet som viser kommunens kjerneområder bygger på den verdiklassifiseringen som er gjort av kommunens produksjonsgrunnlag og kulturlandskap. Avgrensningen av kjerneområdene er i tillegg gjort slik at områdene er av en viss størrelse og sammenheng. Kjerneområdene er ikke inndelt i klasser. Kriteriene for utvelgelse av kjerneområder er som følger:

1. Store, sammenhengende landbruksarealer med høy produksjonsverdi. Med dette menes jordbruksarealer og dyrkningsjord som gir eller kan gi stor avkastning, og som i hovedsak danner grunnlaget for matvareproduksjonen. For at et område skal defineres som kjerneområde, må det ha en samlet utstrekning på 1000 dekar eller mer, hvorav minst 50% av arealet dekkes av markslagene A (lettbrukt, fulldyrket jord) og/eller HA (skogsmark på høy bonitet som gir lettbrukt jord ved oppdyrking).
2. Kulturlandskap av svært høy verdi jfr. Kulturlandskapskartet

Mål

Halden kommune skal i perioden 2011-2020 følge opp det nasjonale målet om å halvere omdisponeringen av jordressurser.

Kommunen skal ivareta landbrukets produksjonsarealer og landbrukets viktigste kulturlandskap jf. vedlagt kart

Tiltak

1. Unngå omdisponering av landbrukets produksjonsarealer (jf temakart). Dersom samfunnsnyttige formål likevel tilsier en omdisponering, bør kjerneområdene skjermes og utviklingen bør skje som en naturlig utvidelse av Halden tettsted.
2. Avsette utbyggingsområder utenom landbrukets produksjonsarealer.
3. Mulighetene for fortetting og gjenbruk av arealer skal utnyttes før dyrka mark bygges ned.
4. Kun omdisponering av kjerneområder til svært samfunnsnyttige formål og da med svært høy utnyttelsesgrad.

Enningdalen- Eksempel på kjerneområde landbruk. Foto Harald Nøding Østvik

9. Ivareta landbrukets miljøansvar

9.1. Utslipp av klimagasser

Status

St.meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen* viser landbrukets rolle i det nasjonale klimaarbeidet. St.meld. nr. 39 foreslår utslippsreduksjoner innen landbruket på 1,1 million tonn CO₂-ekvivalenter innen 2020. Innen 2020 bør 30 prosent av husdyrgjødsel gå til biogassproduksjon. Gjennom aktivt skogbruk, mer bruk av trevirke og fornybar energi kan landbruket bidra vesentlig til å redusere de samlede klimagassutslippene. Forholdene for norsk landbruk vil endre seg som følge av klimaendringer globalt og nasjonalt. Det vil bli problemer i form av nye sykdommer og skadedyr, men også nye dyrkingsmuligheter. Det er stort behov for mer kunnskaper.

Innen landbruket er skogen den klart viktigste komponenten med tanke på Norges klimamålsettinger. Økt bruk av tre, høyere nasjonal avvirkning og fortsatt satsing på skogkultur er derfor viktig for å lykkes både i et kortere og i et lengre tidsperspektiv. Utslipp fra landbruket utgjorde 14 % av kommunens klimagassutslipp i 2008.

Mål

- Landbruket i Halden skal bidra til kommunes mål om å redusere klimagassutslippene med, 10% innen 2014, 20% innen 2020, 55% innen 2030 ved å redusere utslippet fra 18 tonn CO₂ ekvivalenter i 2008 til 14 tonn i 2020.
- Karbonbindingen i skog skal minst opprettholdes på dagens nivå

Tiltak

1. Kommunen skal bidra med informasjon og stimulere til økt ungsogpleie og skogskjøtsel.

2. Kommunen skal informere og bidra i planleggingen av klimavennlige driftsformer.
3. Kommunen i samarbeid med næringen utreder muligheten for å utnytte husdyrgjødsel til biogass

9.2. Vannmiljø

Status

Norge er gjennom EØS-avtalen forpliktet til å følge opp EUs vannrammedirektiv der målet er god kjemisk og økologisk status i vannforekomstene. Haldenvassdraget, de viktigste innsjøene og bekkene i kommunen har gjennom flere år vært overvåket. Resultatene viser at de fleste av bekkene er til dels sterkt påvirket av erosjon og utvasking av næringsstoffer fra inn og utmarksområder. I tillegg er det flere steder utslipp av sanitært avløpsvann som er med på å forringe vannkvaliteten. Iddefjorden og kystområdene har vært og er fremdeles påvirket av industri.

Landbruket er en av sektorene som må redusere sine utslipp til vann og vassdrag i form av redusert erosjon og utvasking av næringsstoffer. Regionalt miljøprogram for jordbruket i Østfold (RMP) ble innført i 2005. Programmet skal stimulere bønder til å sette i gang tiltak mot forurensing. For å få oversikt over tilskuddsordningene gjennom RMP henvises det til fylkesmannen i Østfold www.fylkesmannen.no/ostfold. I Halden er det omkring 90% av de aktive bøndene som mottok miljøtilskudd gjennom RMP. Redusert jordarbeid og buffersoner er viktige miljøtiltak for å redusere erosjon og avrenning av næringsstoffer til vann og vassdrag.

For store deler av Halden er det fastsatt egne forskrifter om krav til jordarbeid og miljøtiltak. Se *Forskrift om miljøkrav i vannområdene Glomma sør for Øyeren, Haldenvassdraget og Morsa* [her](#). Dette er regionale miljøkrav som kommer i tillegg til miljøkravene i forskrift om produksjonstilskudd. De regionale miljøkravene er inntatt i sjekkliste for miljøhensyn ved jordbruksdrift og skal innarbeides i den obligatoriske miljøplanen for det enkelte gårdbruk.

Mål

- God økologisk status i alle vannforekomster i nedslagsfeltet til Haldenvassdraget og Iddefjorden innen 2015
- God økologisk status i alle vannforekomster i nedslagsfeltet til Glomma og Singlefjorden innen 2021

Tiltak

Kommunen og landbruksnæring slutter aktivt opp om:

1. Forskrift om miljøkrav i landbruket
2. Tilskuddsordningene RMP og SMIL
3. Tiltaksplan for vannområde Iddefjorden og Haldenvassdraget ([her](#))
4. Tiltaksplanen for vannområde Glomma sør ([her](#))

*Eksempel på grasdekt buffersone fra Torpedalen. Buffersonen reduserer avrenning fra dyrka mark effektivt.
Foto Harald Nøding Østvik*

9.3. Miljøutfordringer i skogbruket

Status

Skogbruksloven har som formål å fremme en bærekraftig forvaltning av skogressursene i landet med sikte på verdiskaping, og å sikre det biologiske mangfoldet, hensynta landskapet, friluftslivet og kulturverdiene i skogen. Produksjonsmålene og miljømålene i formålsparagrafen kan til dels være motstridende, og siden 1970-tallet har det pågått et kontinuerlig arbeid med å utforme retningslinjer for hvordan skogbrukets miljøutfordringer best kan håndteres. De viktigste føringsdokumentene på dette området i dag er Stortingsmelding nr 17 (1998-99): "Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren" (også kalt "Skogmeldingen"), Forskrift om bærekraftig skogbruk (Landbruks- og matdepartementet 7. juni 2006) og Standardene for bærekraftig skogbruk ("Levende Skog"), revidert 20. oktober 2006.

Skogbruket kan representere en trussel mot biologisk mangfold ved at skognaturen på gode boniteter ensrettes gjennom oppbygging av homogene trebestand som sjelden når høy alder. I bestandsskogbruket skjøttes og bygges trevegetasjonen opp med tanke på å maksimere økonomisk utbytte. Produksjonstrærne legger beslag på det meste av tilgjengelig lys, vann og næring, og trærne gis i liten grad muligheten til å dø og forfalle på naturlig måte. På denne måten ødelegges leveområder for et ukjent antall arter, og mange organismer får problemer med å flytte seg i landskapet til nye leveområder ved at kontinuiteten i tid og rom brytes. Tilsynelatende er produksjonsmålene og miljømålene direkte motstridende, kanskje med unntak av noen arter som synes å være begünstiget av bestandsskogbruket (f eks hjortevilt og fugl, planter og insekter som er knyttet til gjengroingsfasen etter hogst).

Gjennom lovverket søkes flerbruksutfordringene løst ved å pålegge skogeier å ivareta miljøverdiene på eiendommen i samband med skjøtsel og drift. Reglene for dette er nedfelt i Forskrift om bærekraftig skogbruk, som bygger på standardene for bransjeprojektet "Levende Skog". Levende Skog standard for et bærekraftig norsk skogbruk har 25 kravpunkter som til sammen dekker områder og tiltak som har miljøpåvirkning eller er av betydning ved utøvelse av skogbruk. I tillegg legges det opp til å ivareta spesielle arter på et begrenset areal gjennom vern av nøkkelbiotoper.

Friluftsansjonene i Halden har gjennom flere år søkt samarbeid fremfor konflikt. Grunneiere inviteres inn til årlige informasjonsmøter, der problemstillinger knyttet til turveier, stier og løypenett blir diskutert. Selv om mye er nedfelt i lover og forskrifter er det viktig med respekt for hverandres verdier og at dialogen mellom friluftaktørene og skogbruksnæringa videreføres.

Kombinasjonen av klimaendringer og driftsrasjonalisering de senere åra har skjerpet konfliktnivået. Vi har hatt mindre frost, mer regn og vind (bortsett fra 2009 og 2010), i tillegg til at maskinene og driftsområdene har blitt større. Resultatet kan være svært negativt for rekreasjonsverdien. Dersom det oppstår skader på terreng, stier eller turveier, skal disse utbedres så snart det er praktisk mulig.

Mål

Skogressursene i Halden skal forvaltes bærekraftig med sikte på verdiskapning, biologisk mangfold, hensyn til landskap, friluftsliv og kulturverdiene i skogen.

Tiltak

Kommunen og landbruksnæring bidrar aktivt til at:

1. Alle skogeiere i kommunen etterlever standardene for bærekraftig skogbruk gjennom informasjon, rådgivning og tilsyn
2. Alle skogeiere i kommunen gjennomfører miljøregistrering på eiendommen etter MIS-metodikken
3. Det opprettes et forum der kommunen, skogbruksnæringen, idrett, miljø- og friluftsansjoner kan dele kunnskap og drøfte muligheter knyttet til skogbruk, friluftsliv og miljø

9.klasse på skogtur. Foto Harald Nøding Østvik

9.4. Biologisk mangfold

Status

Stortinget vedtok 19.juni 2009 naturmangfoldloven. Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern. Trua og sårbare arter (Rødlistede arter) benyttes til å identifisere livsmiljøer som er sjeldne. Den norske rødlista inneholder 3886 arter hvorav ca 48 % er knyttet til biotoper som påvirkes av skogbruk og ca 35 % er knyttet til jordbrukslandskapet. Landbruket som forvalter disse arealene, har derfor et særlig ansvar for bevaring av biologisk mangfold.

Det er et nasjonalt mål at naturen skal forvaltes slik at arter som fins naturlig blir sikret i levedyktige bestander, og slik at variasjonen av naturtyper og landskap blir holdt ved like. Biologiske ressurser skal forvaltes slik at produksjonsgrunnlaget for framtidig jordbruksproduksjon blir sikra. Den beste bevaringen av biologisk mangfold i kulturlandskapet er å hode restene av de gamle kulturmarkstypene i god hevd gjennom fortsatt tradisjonell drift eller skjøtsel. Det trenger ikke å være noen motsetning mellom det å

bruke "skjøtselsområde" som produksjonsareal og det å ta vare på kulturlandskapsverdier. Gjødsling og sprøyting av tidligere ugjødsla og usprøyta mark, opphør av beite og påfølgende gjengroing, samt opphør av tradisjonell drift regnes for å være av de største truslene mot trua arter i jordbrukslandskapet. Regjeringen har 12.mai 2011 fastsatt egen forskrift om utvalgte naturtyper. Utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven fremkommer av lovens § 52.

Jord- og skogbrukstiltak som berører forekomster av utvalgte naturtyper og som ikke krever tillatelse, skal meldes til kommunen før tiltaket iverksettes. Tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltaket utføres. Kommunen skal vurdere tiltaket etter reglene i § 53 annet og tredje ledd. Finner kommunen at tiltaket kan medføre forringelse av naturtypens utbredelse og forekomstenes økologiske tilstand, kan kommunen nekte tiltaket eller gi nærmere pålegg om hvordan tiltaket skal gjennomføres i samsvar med forskrift etter lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord (jordlova) § 11 første ledd.

Eiere eller brukere av jordbrukseiendommer som inneholder forekomster av utvalgte naturtyper, kan søke kommunen om godkjenning av miljøplan. Slik godkjenning innebærer at meldeplikten etter første ledd ikke gjelder for jordbrukstiltak som utføres i samsvar med planen.

Halden kommune har kartlagt viktige naturtyper i kommunen, jf. WKN rapport 2010:1 I alt er det registrert 230 viktige naturlokaliteter og 127 rødliste arter, og det er foreslått tiltak for ivaretagelse. I forbindelse med områdetakst i skog ble det foretatt viltregistreringer og MIS-registrering i kommunen. Dette supplerer kommunens registreringer av biologisk mangfold. Forvaltning av biologisk mangfold består av et bredt spekter av virkemidler. Dette dreier seg bl.a. om ordninger for å stimulere skjøtsel eller tiltak for å la arealer stå urørt.

Kommunen kan vurdere eget vern av områder etter plan- og bygningsloven, foreslå frivillig vern, makebytte eller inngå avtaler om spesiell skjøtsel. Kommunen må i det enkelte tilfelle vurdere hvilke områder som skal beskyttes for inngrep eller få endret bruk, og hvilke virkemidler som kan benyttes. Landbruket som sektor har et særskilt ansvar for å sørge for at det biologiske mangfoldet som finnes i landbruket sitt kulturlandskap blir holdt ved like.

Mål

Ivareta landbrukets ansvar for biologisk mangfold

Tiltak

1. Prinsippene i naturmangfoldlovens §§ 8 til 12 skal legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, herunder når et forvaltningsorgan tildeler tilskudd, og ved forvaltning av fast eiendom.
2. Unngå omdisponering av landbrukets kulturlandskap jfr. 8.2
3. Nydyrking skal ikke skje i områder med høyt eller viktig biologisk mangfold.
4. Oppfølging av kommunens naturtypekartlegging og plan for biologisk mangfold [her](#)
5. Ivareta de viktigste naturtypene bl.a gjennom tiltaksstrategien for landbruksfaglige midler [her](#) og ved at grunneiere med utvalgte naturtyper informeres aktivt.

Store gamle trær er en viktig naturtype i Halden. Foto Harald Nøding Østvik

9.5. Avfall og villfyllinger

Avfall og villfyllinger kan være et problem på mange landbrukseiendommer. Avfallet kan medvirke til forurensning i form av avrenning av miljøgifter og kan være skjemmende for omgivelsene. Det bør derfor være et mål rydde opp i avfall på landbrukseiendommer. Kommunen vil her ha en rolle som tilsynsmyndighet etter forurensningsloven. Det er heller ikke tillatt å brenne avfall. I 2004 ble det innført krav til kvalitetsstyringssystemer i landbruket (KSL). Kvalitetssystemene skal bl.a. inneholde rutiner på håndtering av avfall. Kommunen vil gjennom tilsyn sjekke at disse rutineene finnes og at de følges opp i praksis.

Mål

Opprydding i miljøfarlig og skjemmende avfall på landbrukeiendommer

Tiltak

1. Gi informasjon, veilede og motivere til tiltak i landbruket for å forebygge forurensning og samtidig gi informasjon

10. Aktiv næringsutvikling

Status

Rammebetingelsene for norsk landbruk har endret seg og vil fortsette å endre seg i tiden som kommer. Dagens trend er økt volumproduksjon, miljøhensyn og sterkere satsning på ulike tilleggsnæringer. Halden kommune har tilrettelegging for næringslivet som et av sine hovedmål for kommuneplanperioden fram mot 2020. Dette betyr at kommunen også vil ha en offensiv holdning til landbruket og landbrukstilknyttet næringsvirksomhet.

Et av hovedmålene for den nasjonale landbrukspolitikken er å opprettholde et levende landbruk over hele landet. Landbrukspolitikken skal gi grunnlag for økt verdiskapning og livskvalitet basert på en bærekraftig ressursforvaltning. Nasjonalt har den jordbruksbaserte matvaresektoren en produksjonsverdi på mer enn 100 mrd. kroner. Skogbruk og skogindustri har en samla produksjonsverdi på over 40 mrd. kroner. Internasjonale avtaler legger rammene for den nasjonale landbrukspolitikken. For landbruket er forhandlingene om en ny World Trade Organization (WTO) avtale spesielt viktig. Det nasjonale målet for forhandlingene er å sikre at det også i framtiden er rom for et levedyktig landbruk over hele landet. Legitimiteten for en nasjonal landbrukspolitikk er i økende grad knyttet til landbrukets produksjon av fellesgoder.

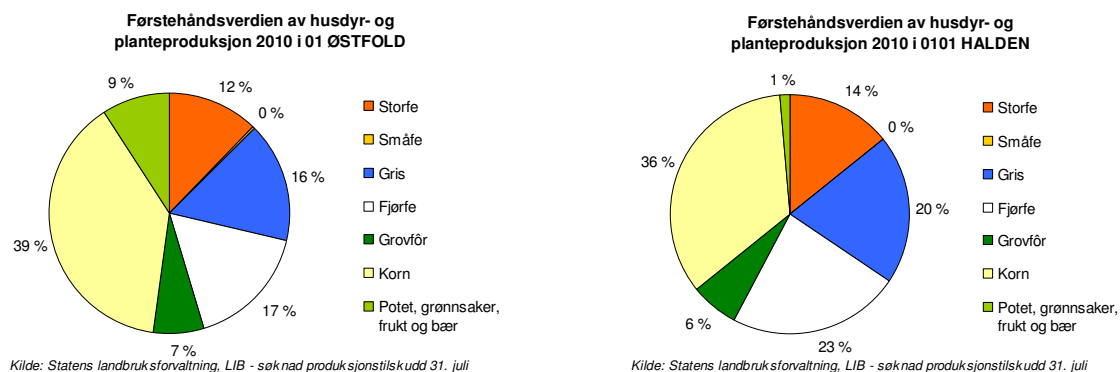
I Halden er omkring 250 årsverk direkte sysselsatt i jord- og skogbruksnæringen. Flere foredlingsbedrifter ligger i kommunen slik at landbruket direkte og indirekte sysselsetter mer enn 500 årsverk. Handlingsplan for landbruksrelatert næringsutvikling i Østfold ([her](#)) har prioritert følgende regionale satsningsområder:

- Matproduksjon og foredling
- Grønt vertskap
- Skog og trebasert næring

10.1. Matproduksjon og foredling

Status

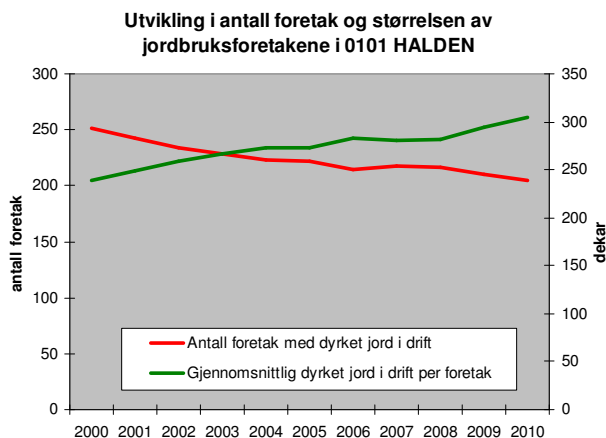
Halden er en kommune med gode naturgitte forhold for de fleste planteproduksjoner. Figur 3 nedenfor viser førstehåndsverdien av husdyr- og planteproduksjon i Østfold. Førstehåndsverdien av husdyr og planteproduksjon i Halden har omtrent samme fordeling som for fylket der kornproduksjonen utgjør omkring 40% av verdiskapningen.

De regionale prioriteringene innen matproduksjon og foredling er følgende:

- Investeringer økologisk husdyr
- Investeringer i melk, storfe og sau
- Investeringer i husdyr for oppgradering og tilpasning til nye forskrifter.

- Investeringer i kraftforbaserte husdyrproduksjoner. Her skal eggproduksjon prioriteres foran slaktekylling og smågrisproduksjon foran ren slaktegris.
- Investeringer i grønnsakproduksjon friland, frukt, bær og veksthus
- Inn på tunet er et samlebegrep for tilrettelagte tilbud fra bønder som bruker gården sin i aktivt arbeid for- og med barn, unge og voksne.

Kilde: Statens landbruksforvaltning, LIB - søknad produksjonstilskudd 31. juli

Antall melkeprodusenter i Østfold og i Halden har hatt en negativ utvikling i mange år. Nedgangen har vært spesielt sterk etter at salg og kjøp av melkekvoter ble innført i 1997. Melkeproduksjonen har imidlertid holdt seg forholdsvis stabil på omkring 4 mill. liter per år. Selv om antallet melkeprodusenter har gått ned har trenden de siste 10 årene vist økende antall storfe i Halden. Dette skyldes økt ammekyrproduksjon (kjøttproduksjon). Dette motvirker dermed utviklingen med mer ensidig kornproduksjon gir et bedre vekstskifte. Storfehold er også en viktig forutsetning for økologisk produksjon på grunn av vekstskifte og gjødselverdi og en viktig brikke for et åpent og variert kulturlandskap.

Økologisk areal og areal i karens utgjorde kun 2,6 % av det totale jordbruksarealet i Halden i 2010. Halden har dermed en relativt lav produksjon av økologisk melk, og dette er et område med stort potensial. Salgsutviklingen for økologiske meierivarer har de seneste årene vært positiv og dette antas å fortsette. Partene i jordbruksoppgjøret har derfor besluttet å legge til rette for økt produksjon av økologisk melk, blant annet gjennom økt kvote for produksjon av melk øremerket for økologisk produksjon. Økt økologisk melkeproduksjon vil medføre større behov for økologisk grovforproduksjon og økologiske grasarealer, noe som vil gi en positiv miljøgevinst.

Fra 2001 til 2010 økte antall bruk med produksjon av slaktekylling fra 4 til 6. Samtidig økte antall leverte slaktekyllinger fra 55 000 til 395 000. Etterspørselen etter slaktekylling steg i perioden, og først mot slutten av 2008 lå produksjonen over etterspørselen.

Norske forbrukere er i økende grad opptatt av mangfold og kvalitet på maten. Selve matopplevelsen med historien rundt produktene er en stadig viktigere del av måltidet. Norske råvarer og norske matprodukter har godt omdømme hos norske forbrukere. Innovasjon Norge har opprettet et eget verdiskapningsprogram for matproduksjon. Programmet prioriterer bedrifter og prosjekter som kan bidra til at norske forbrukere øker bruken av gode norske råvarer og ferdigvarer.

Mål

- Øke verdiskapningen med minst 10% fra lokal plante- og husdyrproduksjon og foredling sammenlignet med resten av landet innen 2020.
- Minst 15% økologisk dyrka areal og matproduksjon innen 2020.
- Øke storfeholdet i kommunen spesielt der dette kan stimulere til økologisk produksjon, beiting av prioritert kulturlandskap jf kart og/eller redusere forurensningen til prioriterte vann og vassdrag.

Tiltak

1. Kommunen, landbruksnæring og lokale/regionale matbedrifter oppretter et felles forum for å øke kompetansen og stimulere til økt satsing på plante- og husdyrproduksjoner og matforedling. Forumet skal aktivt bidra til at næringen kan utnytte verdiskapningsprogrammet for matproduksjon som fra 2011 heter "Utviklingsprogram for lokale matspesialiteter fra norsk landbruk"
2. Kommunen prioriterer tilskuddsmidler til fehold på prioriterte arealer i den kommunale tiltaksstrategien for landbruksfaglige midler.

3. Kommunen og landbruksnæringen oppretter i samarbeid med nabokommuner et lokalt nettverk for økologiske matprodusenter.

Sauer på beite på Torgalsbøen. Foto Harald Nøding Østvik

10.2. Grønt vertskap

Grønt vertskap er et samlebegrep for *landbruksbasert reiseliv* og bønder som bruker gården sin aktivt som et servicetilbud til befolkningen også kalt "*Inn på tunet*".

10.2.1. Landbruksbasert reiseliv

Status

Reiselivet er landets tredje største eksportnæring og sysselsetter rundt 150 000 personer på landsbasis.

Norsk Senter for Bygdeforskning anslår omsetningen innen reiseliv i distriktene til å være minst 35 milliarder kroner (2005), noe som er 37 % av all reiselivsvirksomhet i Norge.

Grønt reiseliv er et satsningsområde for Østfold. Det er en økende etterspørsel etter opplevelsestilbud med utgangspunkt i lokal natur, kultur og tradisjoner i kombinasjon med lokal mat. Halden er innfallsporten til Norge noe som sammen med Fredriksten festning fører flere hundretusen turister til kommunen.

Kommunens beliggenhet, natur, kultur og historie er et godt utgangspunkt for reiselivsprodukter der ulike tilbud fra landbruksbasert reiseliv er med.

Mål

Øke opplevelsestilbudet og omsetningen tilknyttet gårdsturisme, natur, jakt og fiske med 20 % innen 2020

Tiltak

1. Kommunen skal samarbeide aktivt med grunneierlag og foreninger om å utvikle opplevelsestilbud tilknyttet gårdsturisme, natur, jakt og fiske.
2. Kommunen oppretter kontakt med Halden Turistkontor for å bidra til kontakt mellom gårdbrukere som satser på landbruksbasert reiseliv og turistkontoret.

3. Kommunen skal sammen med tilbydere av grønt reiseliv markedsføre kommunen som en kommune med reiselivstilbud innen naturopplevelser, jakt og fiske.
4. Fritidsbebyggelse og utleie av hytter kan være et viktig element i utviklingen av grønt reiseliv. Fritidsbebyggelse er et av temaene som skal vurderes i kommunens planstrategi.

Langholmen camping på Ystehede gård. Foto Harald Nøding Østvik

10.2.2. Inn på tunet (IPT)

Status

Inn på tunet (IPT) er et samlebegrep for bønder som bruker gården sin aktivt som et servicetilbud til befolkningen. Gården kan være arena for barnehage, skole-fritidstilbud - SFO, undervisning, arbeidstrening, tjenester for barnevernet etc. Gjennom aktiviteter knyttet til gårdsdrift, dyr og natur er det en målsetning å oppnå en bedre hverdag for brukerne. Tilbudene bygger på samarbeid med oppvekst-, utdannings- og helse- og sosialsektor, og tilbudet har aktiviteter knyttet til gården og landbruket.

Mål

Øke inn på tunet tilbudet og omsetningen innen IPT med minst virksomheter innen 2020

Tiltak

1. Kommunen skal bidra til å utvikle markedene gjennom å skape kunnskap om inn på tunet blant kommunale virksomheter som er i målgruppen for tilbudet.
2. Kommunen skal bidra til å heve kompetansen hos tilbyderne gjennom informasjon og kontaktformidling med kompetansemiljøer og andre tilbydere.

10.3. Skog og trebasert næring

Status

Produktivt skogareal i Halden er 412065 dekar fordelt på 441 eiendommer med et skogareal på over 25 dekar. Gjennomsnittlig årlig avvirkning i Halden er beregnet till omkring 100.000 m³ inkludert energivirke og tømmer til eget bruk. Dette utgjør omkring 20% av tømmerproduksjonen i Østfold.

Førstehåndsverdien av tømmeret utgjør ca. 35 mill kr. Etter videreforedling er den samlede verdien av skogproduktene tidoblet.

Tabell 2 nedenfor viser levert tømmer fra Halden i 2010 fordelt på treslag og kvalitet.

Volum 2010 (kbm)

	Sagtømmer	Masservirke	Annet/vrak	Sum:
Furu	9 602	9 325	6	18 933
Gran	28 874	30 434	734	60 042
Løv	16	1 805		1 821
Sum	38 492	41 564	840	80 796

Halden er en av Norges fremste byer på treforedling med Norske skog, Saugbruks som sysselsetter omkring 600 personer som største treforedlingsvirksomhet. Sagbruksstrukturen i Østfold kjennetegnes av små produsenter med nokså høy grad av verdiskapning. For lokale treforedlingsbedrifter er det en utfordring at produktene i liten grad lagerføres hos de etablerte byggevarekjedene og at entreprenørene (byggmestere og tømrere) ikke har god nok kunnskap om hvilke produkter som kan leveres til sluttbruker.

I Halden har aktiviteten i skogen lagt på et jevnt og relativt høyt nivå. Likevel er årlig, gjennomsnittlig hogstvolum noe lavere enn skogens teoretiske produksjonsevne. På kort sikt ligger mulighetene først og fremst i økt uttak av tynningsvirke og energivirke. Økt tynningshogst vil også fremme den langsiktige verdiskapningen, spesielt i furu- og laubbestand. Enda viktigere for verdiskapningen på lang sikt er kvalitetsoppbygging i ungsbogen. De regionale prioriteringene innen skog og trebasert næring er følgende:

- Støtte utviklings- og samarbeidstiltak i kvalitetsskogskjøtsel, herunder skogeierandelslagenes "Tid for skog"- aksjon der også den offentlige skogforvaltningen er med
- Være med å utvikle driften av Tresenteret Trebruk AS
- Bidra til/støtte kompetansetiltak gjennom "Treforum Østfold og Akershus"

Det er et nasjonalt mål å øke bruken av bioenergi til oppvarming og varmt vann, spesielt i større bygg og/eller utbyggingsområder. Halden er Østfolds største skogbrukskommune og i nasjonal målestokk en stor jordbrukskommune. I kommunen er det mye råstoff som egner seg til biobrensel. Et resultat av god tilgang på egnet virke til konkurransedyktig pris gjorde at Halden fengsel valgte flisfyringsanlegg (stammevirke) som energikilde til oppvarming av bygningsmassen. Anlegget har et forbruk på ca 2000 fm³ pr år og Skogselskapet i Østfold står for leveransen av flis. Tilskudd har gjort at leveranse til bioenergi i dag konkurransedyktig på pris. Energi i form av biogass er også i utvikling. Større offentlige og private bygg med vannbåren varme kan i mange tilfelle konvertere fra olje og strøm til biobrensel

Mål

Øke verdiskapningen i skogen med minst 20% innen 2020 gjennom aktiv foryngelse, ungsogpleie og tynningshogster

Tiltak

1. Motivere skogeierne til oppbygging av kvalitetsskog gjennom informasjon, kurs og faglig veiledning
2. Stimulere til økt aktivitet i ungsbogen ved aktiv bruk av økonomiske virkemidler (tilskudd, skogfond m/skattefordel)
3. Stimulere til at alt skogareal i kommunen er omfattet av skogbruksplan
4. Lokal oppfølging av foryngelsesplikten etter hogst der sammenhengen mellom hogstform og metode for forynging ivaretas jfr. skoglovens §6.
5. Opprette et skogforum som skal arbeide for å utvikle skogbruk og trebasert næring i Halden.
6. Halden kommune velger ut et kommunalt byggeprosjekt som pilotbygg for å promotere tre som byggemateriale.
7. Halden kommune skal fremme bruken av kortreist fornybar energi. Ved oppgradering av eksisterende anlegg og nybygg i kommunal regi skal bioenergi fra skogsvirke vurderes og prioriteres i områdene utenfor bykjernen.

10.4. Landbrukstilknyttet næringsvirksomhet

Status

Rammebetingelsene for norsk landbruk har endret seg og vil fortsette og endre seg i tiden som kommer. Utviklingen viser to hovedretninger; økt volumproduksjon og sterkere satsning på ulike landbrukstilknyttede tilleggsnæringer. Landbruksområdene vises i hovedsak som landbruk-, natur og friluftsområder (LNF-områder) i kommuneplanens arealdel Landbruks - og matdepartementet og Miljøverndepartementet utga i 2005 en veileder for hvordan landbrukstilknyttet næringsvirksomhet skal behandles etter plan- og bygningsloven. Veilederen gir bl.a. en oppdatering av hvilke landbruksrelaterte næringsaktiviteter som inngår i landbruksbegrepet og som dermed er i tråd med LNF-formålet i kommuneplanens arealdel.

En del "landbruksrelaterte" næringsaktiviteter vil imidlertid falle utenfor LNF-kategorien. Ved vurdering av om et tiltak faller innenfor LNF-kategorien eller faller utenfor og dermed krever dispensasjon eller en nærmere planavklaring skal følgende kriterier vektlegges:

- Om tiltaket er knyttet til produksjon på gården eller det behovet gården har for varer og tjenester eller det er nødvendig i forbindelse med annen næringsvirksomhet knyttet til jordbruk, skogbruk, reindrift, yrkesfiske eller liknende.
- Om virksomheten er basert på og tilpasset gårdens eget ressursgrunnlag for eksempel bruk av planter, trær, blomster, frukt, grønnsaker og andre råvarer produsert på gården samt videreforedling og/eller salg av disse.

Mål

Bruke kommuneplanen som et effektivt styringsverktøy for etablering av landbrukstilknyttet næringsvirksomhet

Planteutsalg på Arneberg gård. Foto Harald Nøding Østvik

Tiltak**Retningslinjer for dispensasjonspraksis i LNF- områdene**

Nedenfor følger retningslinjer for vurderingen av om dispensasjon kan gis til småskalaproduksjoner (produksjoner, aktiviteter og tjenester) som ikke er tradisjonell landbruksvirksomhet, men som er tilpasset eiendommens ressursgrunnlag i LNF-områdene. Dispensasjon vil kunne gis til småskalaproduksjoner som ikke er i vesentlig konflikt med andre interesser som for eksempel natur-/kulturmiljø, trafikale forhold, støy og nabohensyn. Som småskalaproduksjoner regnes: Virksomheter som i hovedsak benytter eksisterende bygninger/anlegg på gården og som sysselsetter arbeidskraft bosatt på gården pluss inntil 2 eksterne årsverk.

1. Næringsvirksomheter som ikke kan betraktets som småskalaproduksjon ut fra ovennevnte kriterier, må som hovedregel legges til områder beregnet for formålet eller det må godkjennes gjennom kommuneplanens arealdel / reguleringsplan / bebyggelsesplan.
2. Ved dispensasjonsvurdering vil kommunen vektlegge om næringsvirksomhet *ut ifra omfang og utifra tilknytning til landbruks- eller utmarksområdene, hører til i LNF-områdene.*

Eksempler på næringsvirksomhet som kan høre til i LNF-områdene er:

- Hestesenter, ridehall og rideanlegg
- Dyrepensjonat, kennel
- Gårdskafé, gårdsslakteri og gårdsbutikk
- Anlegg for utmarksbaserte fritids- og turistformål (gårdsturisme)
- Sagbruk
- Bioenergi
- Annen tradisjonell landbruksvirksomhet som har industriell/fabrikmessig karakter, og som derfor ikke inngår i landbruksbegrepet (for eksempel svært store gartneri, grisehus, hønsehus, pelsdyrhus, anlegg for husdyrproduksjon, mm)
- Grønn omsorg/Inn på tunet (omsorgstjenester med basis i landbrukets ressurser og verdier)
- Lokal mat(salg og/eller foredling av lokale landbruksvarer)

Pkt. 2 er ikke uttømmende.

3. Tiltakene i pkt. 2 skal vurderes ut fra følgende punkt (jf s 10 i veileder T-1443):
  - a. Om tiltaket er i samsvar med kommuneplanens mål og intensjoner for utbyggingsmønster, byvekst, tettstedsavgrensning, jordvern eller andre forhold
  - b. Om tiltaket ligger i pressområder. Med pressområder menes her en sone rundt Halden tettsted på 3 km og ved knutepunktene langs E6, lokalisering i pressområde er ikke ønskelig.
  - c. Tiltakets områdemessige virkninger for jord- og skogsdrift eller annen primærnærings.
  - d. Tiltakets virkninger og karakter i forhold til natur- og kulturlandskap, naturvern, friluftsliv og kulturminner, trafikale forhold, naboer, estetikk og gardstun med vekt på størrelse og volum (en lokalisering i tilknytning til tunet vil ofte være mindre konfliktfylt enn nyetableringer i utmark)
  - e. Om virksomheten kan innpasses i eksisterende bygninger eller om det kreves nybygg (nybygg kan være mer konfliktfylt)
  - f. Tiltakets virkning i forhold til støy, forurensning, drikkevann, utelagring eller andre visuelle forhold m.v.

11. Praktisering av lovverket

11.1. Jordloven

Status

Jordlovens formål er å verne produksjonsgrunnlaget og ta vare på areal og kulturlandskap som grunnlag for liv, helse og trivsel for mennesker, dyr og planter. Kommunens oppgave er å påse at loven følges, eventuelt gi dispensasjon etter søknad og følge opp brudd på loven.

Jordloven gjelder også for konsesjonsfrie mindre jord- og/eller skogbrukseiendommer.

Lovgrunnlag

- Lov av 12. mai 1995 nr. 23 om jord (jordlova)
- Rundskriv M-6/2003 fra Landbruksdepartementet - Bestemmelser om overføring av myndighet og forskrift om saksbehandling mv. i kommunen etter jordloven, odelsloven og skogbruksloven
- Rundskriv M-4/2003 fra Landbruksdepartementet - Omdisponering og deling - Lov om jord (jordlova) 12. mai 1995 nr. 23 - § 9 og § 12
- Rundskriv M-3/2009 – Driveplikt etter jordloven
- Rundskriv M-19/97 fra Landbruksdepartementet - Om nydyrking - §11
- Rundskriv M-5/97 fra Landbruksdepartementet - Tilleggsjord - Jordskifte
- Rundskriv M-43/95 fra Landbruksdepartementet - Om jordlova
- Rundskriv M-35/95 fra Landbruksdepartementet - Jordlovens formål
- Rundskriv M-23/11 fra Landbruksdepartementet – Driveplikt etter jordloven

I henhold til forskrift fastsatt av Landbruksdepartementet 8. desember 2003, jf. rundskriv M-6/2003 har kommunen fått myndighet til å avgjøre alle saker etter jordloven der avgjørelsesmyndigheten ikke er lagt til andre organer. Dette er bl.a. saker som gjelder:

1. pålegg om tiltak for dyrket jord etter jordloven § 8 tredje og fjerde ledd.
2. omdisponering i henhold til jordloven § 9 annet ledd.
3. deling i henhold til jordloven § 12 annet ledd.
4. nydyrking i henhold til forskrift om nydyrking § 4.

Lokal forvaltning for de områdene kommunen har myndighet omtales nedenfor.

11.2. Driveplikt (Jordloven § 8)

Status

Jordbruksareal skal drives og holdes i hevd. Eiere av landbrukseiendom må innen ett år ta stilling til om han skal drive eiendommen selv eller leie bort jordbruksarealet. Driveplikta kan oppfyllest ved at arealet leies bort som tilleggsjord. Det er en forutsetning at leieavtalen er på minst 10 år. Avtalen må være skriftlig og føre til en driftsmessig god løsning.

Etter hvert som økonomien i jordbruket har blitt dårligere, har mer dyrket jord blitt marginalisert og derfor blitt liggende brakk. Dyrket jord ute av drift og mer eller mindre i gjengroing har til nå vært et problem på mindre, uhensiktsmessige arealer, men brakklegging skjer også på bedre egnede arealer i mer sentrale områder f. eks i påvente av at arealet skal omdisponeres til annet formål. Dette svekker produksjon og kulturlandskapet. Opprettholdelse av kommunens varierte kulturlandskap vil være en viktig ressurs i framtida.

Mål

Landbruksområdene i kommunen skal drives biologisk - og økonomisk bærekraftig.

Tiltak

Dersom kommunen får kjennskap til at dyrket jord ligger vanhevd eller unyttet gjelder følgende rutiner:

- Landbruksforvaltningen tilskriver eier (eventuelt leieren) med anmodning om å sette den dyrka jorda i stand til jordbruksproduksjon innen en bestemt dato.
- Dersom eieren ikke følger kommunens anmodning om å ta jorda i bruk til jordbruksproduksjon, skal landbruksforvaltningen gi pålegg om hvilke tiltak som må iverksettes for at jorda etter forholdene kan gi lønnsom drift. Alternativt kan eieren pålegges å leie bort den dyrka jord på 10 års avtale til aktive brukere i området. Eier må selv, innen en fastsatt frist, ta kontakt med aktive brukere i området, og dersom ingen er villige til å drive jorda, må dette dokumenteres skriftlig. Eier må da levere et skriv til kommunen der forespurte brukere i området skriftlig bekrefter at de ikke er interessert i å leie og drive den aktuelle jorda. Eier kan da pålegges av kommunen å forespørre flere aktive brukere i et større område dersom dette vil kunne medføre gode drifts- og miljømessige løsninger. Eier kan også pålegges å sette inn en annonse i lokalavisa om jord til leie. Dersom noen er villig til å drive jorda på for eksempel 10-årig leieavtale anses det økonomisk lønnsomt å holde jorda i drift.

- Ved flere interesserte leietakere av jorda, skal det ved avgjørelse om hvem som skal få drive jorda, legges vekt på: drifts- og miljømessige gode løsninger, arrondering, behovet for leie av dyrka mark, driftsform, eiers ønske om leietaker og lignende.
- I de tilfellene eieren ikke følger landbruksforvaltningens pålegg, kan kommunen på eierens vegne bortleie jorda på inntil 10 års avtale. Halden kommune er ikke økonomisk eller juridisk ansvarlig for leieavtalen som inngås når kommunen på eiers vegne leier bort jorda på inntil 10 års avtale. Avtalen er økonomisk og juridisk bindende mellom eier og leietaker.
- For dyrka jord som ikke gir grunnlag for lønnsom drift, kan kommunen etter søknad og en konkret vurdering pålegge eieren å tilplante arealet med skog, alternativt vurdere at arealet fortsatt skal holdes åpent av hensyn til kultur- og landskapsbildet.

11.3. Omdisponering (Jordloven § 9)

Status

I henhold til jordlovens § 9 må dyrket jord ikke brukes til formål som ikke tar sikte på jordbruksproduksjon. Dyrkbar jord må heller ikke disponeres slik at den ikke blir egnet til jordbruksproduksjon i framtiden. Bestemmelsen omfatter både arealene og selve jordsmonnet. Ved søknad om fradeling av tomter på dyrket/dyrkbar jord må jordlovens § 9 og § 12 sees i sammenheng.

Mål

I hovedsak bør omdisponering av dyrka og dyrkbar mark avklares gjennom kommuneplanen og reguleringsplaner eller gjennom annen behandling etter plan- og bygningsloven. Kommunen har som mål at landbrukets produksjonsarealer utenfor tettsteds grensen ikke skal omdisponeres. Ved eventuell omdisponering av landbruksarealer skal også andre verdier som landskap, kulturminner, biologisk mangfold, friluftsverdi og om arealet ligger innefor landbrukets kjerneområde vektlegges. Kommunens jordvernstrategi er beskrevet i kapittel 8.0 i landbruksplanen.

Tiltak

1. Omdisponering til kårbolig (jf kapitlet om fradeling)

På større landbrukseiendommer der det er behov for 2 boliger, kan det gis omdisponeringstillatelse til oppføring av kårbolig. På landbrukseiendommer der landbruksdriften ikke krever at flere generasjoner innvovles i driften skal søknad om kårbolig normalt avslås, jf. for øvrig pkt. 4.

2. Massetak

Søknad om massetak til kommersiell drift skal behandles etter plan- og bygningsloven. I disse sakene gir landbruksmyndighetene en faglig uttalelse til planene bl.a. om hvilke vilkår som bør settes for å ivareta landbruksinteressene i et langsiktig perspektiv. Disse sakene krever omdisponering etter jordloven.

3. Midlertidig omdisponering av dyrka jord

Opprettholdelse av kulturlandskapet og landskapsbildet er et nasjonalt satsingsområde, og dette må veie tungt ved saksbehandlingen. Når det søkes om midlertidig omdisponering av dyrket jord, må en forutsette at dette ikke er første steg for å legge om arealene til annet formål. I de tilfellene der det gis midlertidig omdisponeringstillatelse, gis denne for inntil 5 år på vilkår av at jorda blir dyrket opp igjen etter omløpet.

4. Omdisponering av dyrka jord til skogproduksjon

Her tas det i enda større grad enn for midlertidig omdisponering hensyn til kulturlandskapet og landskapsbildet i et langsiktig perspektiv.

11.4. Deling av grunneiendom (jordloven §12)

Status

Landbrukseiendom kan ikke deles uten tillatelse. Definisjonen på en landbrukseiendom er: "Eiendom som benyttes eller kan benyttes til jord- og/eller skogbruk. Alt som tilhører samme eier i en kommune hører til samme landbrukseiendom uten hensyn til om den omfatter flere matrikelnumre (grunneiendommer)." I jordloven § 12 heter det at deling bare kan finne sted dersom:

1. samfunnsinteresser av stor vekt taler for det eller

2. deling er forsvarlig ut fra hensynet til den avkastning eiendommen kan gi.

Ved avgjørelsen skal det også tas hensyn til:

- kulturlandskapet og naturmiljøet,
- godkjente planer etter plan- og bygningsloven og
- om delingen kan føre til driftsmessige ulemper for landbruket i området

Mål

Formålet med delingsforbudet etter jordloven er å sikre og samle ressursene på bruket for nåværende og framtidige eiere. Før fradeling må også delingen vurderes etter plan- og bygningsloven.

Tiltak/retningslinjer

11.4.1. Fradeling av tomter til bolig- eller fritidsformål

Delingssakene skal først forhåndsvurderes etter plan- og bygningsloven, som er den sektorovergripende loven. Dersom administrasjonen eller politikerne vurderer positivt svar etter plan- og bygningsloven skal saken realitetsbehandles etter jordloven. Ved positivt vedtak etter jordloven sendes saken på høring til statlige myndigheter før kommunal realitetsbehandling etter plan- og bygningsloven. Kommunen vil legge retningslinjene nedenfor til grunn ved fradeling av tomter.

- A) I LNF-områder skal fradelte tomter lokaliseres slik at avkjørsel fra riks- og fylkesveinettet kan skje i samsvar med rammeplan for avkjørsler, samt veglovens bestemmelser for avkjørsler.
- B) Områdene med særlig stor landbruksproduksjon, natur- og kulturlandskapsverdier er vist som temakart i kommuneplanen. I disse områdene skal en eventuell fradeling ikke medføre en vesentlig forringelse av registrerte kvaliteter.
- C) For å ivareta de grønne verdiene og for å få en helhetlig utbygging i distriktene som bygger opp under lokalmiljøet er det ønskelig å samle bebyggelsen også i LNF-områdene.
- D) Andre hensyn som må vurderes ved ny bebyggelse i LNF-områdene er:
  - Bebyggelsen bør som hovedregel plasseres inn mot foten av landskapsveggene i et landskapsrom eller i åssiden. Bebyggelsen tilpasses eksisterende terreng, vegetasjonsdrag og bebyggelse.
  - Bebyggelsen bør ikke plasseres på toppen av åser eller mindre koller. Av hensyn til silhuettlinjer og fjernvirkning av bebyggelsen bør mønehøyde (i moh) være lavere enn det øverste platå på åsen/kollen der bebyggelsen skal ligge.
  - Bebyggelsen bør ikke bryte kantsoner og randsoner eller sammenhengende vegetasjonsdrag i kultur-/skogslandskapet.
  - Nye tomter bør legges med kantsone/ buffersone mot dyrket mark (min 15 meter)
  - Adkomst til nye enheter bør ikke gå gjennom eksisterende gårdstun.
  - Nye tomter og adkomst bør legges utenom skogsmark på høy eller middels bonitet, eller skog med kjente miljøverdier. I produksjonsskog bør ikke tomtestørrelsen overstige 2 daa.
  - Når plassering av nye spredte boliger vurderes i forhold til eksisterende landbruksproduksjon må nye enheter plasseres i en slik avstand fra driftsbygninger i landbruket at konflikter i forhold til lukt, støy og lignende blir minimale.

11.4.2. Fradeling (eller oppføring) av kårbolig

En kårbolig er en bygning som er nødvendig del av gårdens driftsgrunnlag fordi det er et reelt behov for å involvere flere familier for å ha en rasjonell drift av eiendommen.

Det tillates kun oppføring av kårbolig dersom det kan dokumenteres at dette er nødvendig for videreføring av den tradisjonelle gårdsdriften på eiendommen. Ny kårbolig skal plasseres i tilknytning med den eksisterende gårdsbebyggelsen. Hvis kårboligen foreslås plassert på dyrket mark, må plasseringen i tillegg behandles som en søknad om omdisponering etter jordloven § 9.

11.4.3. Fradeling av tun på landbrukseiendom når resten av landbruksarealene selges som tilleggsareal.

For mindre og mellomstore landbrukseiendommer regnes det som kulant å få omdisponert og fradelt tunet til boligformål dersom det øvrige arealet selges som tilleggsareal til annen nærliggende landbrukseiendom

som er i drift. Det forutsettes at det oppnås gode driftsmessige løsninger. Større landbrukseiendommer som normalt bør gi en "familieinntekt" ønsker kommunen skal bestå som selvstendige landbrukseiendommer. Tomta skal i utgangspunktet avgrenses av tunet, men i enkelte tilfeller kan tomte også omfatte andre arealer f.eks av arronderingsmessige årsaker, for å utnytte bygningene på tunet eller ut fra kulturlandskaps hensyn.

11.5. Konesesjonsloven

I utgangspunktet kan ikke landbrukseiendom erverves (overtas), uten at det først er gitt tillatelse fra kommunen. Fra denne hovedregelen er det en del unntak, for eksempel når eiendommen overtas av nær familie, eller når eiendommen i hovedsak skal tjene til boligformål, jfr. forskrift om konsesjonsfrihet. Hensikten med konsesjonsbestemmelsene er å regulere og kontrollere omsetningen av landbrukseiendom for å oppnå et effektivt vern av landbrukets produksjonsarealer og sikre:

- Eier- og bruksforhold som er mest gagnlige for samfunnet, bl.a. for framtidige generasjoners behov.
- Landbruksnæringen
- Behovet for utbyggingsgrunn
- Hensynet til miljøet, allmenne naturverninteresser og friluftinteresser
- Hensynet til bosettingen.

Ved avgjørelsen av søknad om konsesjon for erverv av eiendom som skal nyttes til landbruksformål skal det til fordel for søker legges særlig vekt på: "Om den avtalte prisen tilgodeser en samfunnsmessig forsvarlig prisutvikling, om erververs formål vil ivareta hensynet til bosettingen i området, om ervervet innebærer en driftsmessig god løsning og om erververen anses skikket til å drive eiendommen." Et viktig virkemiddel for å oppfylle konsesjonslovens formål er eiers tilknytning til eiendommen. Eiers tilknytning til landbrukseiendommen vil være medvirkende for å sikre at landbruksarealet holdes i hevd, og at kulturlandskap og boligmasse vedlikeholdes.

Konsesjon skal i alminnelighet ikke gis dersom det ved ervervet oppstår sameie i eiendommen, eller antallet sameiere økes. Det kan gis konsesjon til selskaper med begrenset ansvar. Det skal legges vekt på hensynet til de som har yrket sitt i landbruket. Erverv av "bebygd eiendom på under 100 dekar, der ikke mer enn 25 dekar er fulldyrket" trenger ikke konsesjon, jf. konsesjonsloven § 4 nr. 4.

Lovgrunnlag

Lov av 28. november 2003 nr. 98 om konsesjon ved erverv av fast eiendom m.m.

(konesesjonsloven)

FOR 2003-12-08 nr 1434: Forskrift om konsesjonsfrihet for visse erverv av fast eiendom, egenerklæring ved konsesjonsfrihet

Lov av 28. juni 1974 nr. 58 om odelsretten og åsetesretten (odelsloven) med tilhørende forskrifter

Rundskriv M-2/2009 fra Landbruksdepartementet om konsesjon og boplikt

Rundskriv M-6/2003 fra Landbruksdepartementet - Bestemmelser om overføring av myndighet og forskrift om saksbehandling mv. i kommunen etter jordloven, odelsoven og skogbruksloven

Mål

Kommunen vil bruke konsesjonsloven aktivt for å sikre eier- og bruksforhold som ivaretar bosetting, landbruksnæringen og natur- og kulturverdier

11.5.1. Krav om boplikt på landbrukseiendom når eiendommen overtas konsesjonsfritt

Dersom man overtar en landbrukseiendom konsesjonsfritt fra nær familie eller man har odelsrett til en eiendom kreves boplikt i 5 år. Boplikten følger direkte av konsesjonsloven § 5 andre ledd og er personlig. Det vil si at for å oppfylle boplikten må eieren selv være folkeregistrert som bosatt på eiendommen. Eieren må flytte til eiendommen innen ett år.

Dersom erverver ikke kan/vil oppfylle boplikten på landbrukseiendom, må det søkes om konsesjon. Det er ikke mulig å søke om fritak fra boplikt.

11.5.2. Krav om boplikt på landbrukseiendom ved konsesjon

Den som søker konsesjon på en eiendom kan også få boplikt som et vilkår for konsesjonen. Det er opp til kommunen å vurdere om det skal settes vilkår om boplikt i den enkelte sak og om boplikten skal være personlig eller upersonlig. Etter konsesjonsloven § 9 første ledd nr. 2 er bosettingshensynet et forhold kommunen skal legge særlig vekt på. Dette innebærer at det må avklares om bosettingshensynet gjør seg gjeldende i det aktuelle området og med hvilken tyngde. Det må tas stilling til om det er nedgang eller fare for nedgang i folketallet i denne delen av kommunen. Landbruksmyndighetene har plikt til å vurdere om det er nødvendig å sette vilkår om personlig boplikt.

Halden kommune vil normalt sette vilkår om personlig boplikt ved overtakelse av landbrukseiendommer. Dette for å sikre eier- og bruksforhold som best ivaretar landbruksnæringen og natur- og kulturverdier. Upersonlig boplikt vil i beste fall medføre at bygningene på gården leies ut til fastboende. Bygninger som ikke er egnet for utleie vil da bli overflødige, og det vil ikke være kostnadseffektivt for eier å vedlikeholde disse. Vedlikehold av for eksempel gårdshager og kulturlandskapselementer vil heller ikke være kostnadseffektivt. Det kan derfor ikke påregnes at en eier med liten tilknytning til en landbrukseiendom vil vedlikeholde bygninger og anlegg som ikke er økonomisk lønnsomt. Resultatet av et utstrakt bruk av upersonlig boplikt kan dermed bli at verdifull bygningsstruktur og verdifullt kulturlandskap går tapt. Muligheten for å erverve flere landbrukseiendommer kombinert med en politisk styrt pris vil også kunne åpne for spekulasjon på landbrukseiendommer. Personlig boplikt må også ses i sammenheng med prisbestemmelsen og at Halden kommune har en praksis hvor fradeling av tun er kurant (under forutsetning at jorda selges som tilleggsjord og dette medfører en driftsmessig god løsning). Kommunen mener også at aktive eiere som bor på eiendommene bedre stimulerer til stabil bosetting og et mer stabilt sosialt og landbruksfaglig miljø på bygdene.

Dersom overdrager bor på eiendommen og eiendommen ikke har kårbolig, og bruket er av en slik størrelse at kårbolig ikke kan kreves oppført, kan fritak for boplikten gis så lenge overdrager benytter sin borett. Varig fritak kan gis på svært små eiendommer og eiendommer som ligger i avsidesliggende, fraflyttede områder hvor det ikke er tilrettelagt for eller ønskelig med bosetting.

Boplikten kan anses oppfylt når eieren bor på fraskilt tomt med grenser til eiendommen. På rene skogbrukseiendommer (uten bolighus) kan det gis varig fritak fra boplikten dersom eiendommen kan drives forsvarlig fra hjemmelshavers bosted.

11.5.3. Pris på landbrukseiendommer

I følge konsesjonslovens prisbestemmelse. Jf. konsesjonsloven § 9 nr. 1 skal den avtalte prisen ved kjøp/salg av landbrukseiendommer tilgodese en samfunnsmessig forsvarlig prisutvikling. I følge Landbruksdepartementets Rundskriv M3/2002, Priser på landbrukseiendommer ved konsesjon, må "samfunnsmessig forsvarlig pris forstås som en pris som bidrar til å realisere mål i landbrukspolitikken (...) Skal landbrukspolitiske mål nås, er det nødvendig at bl.a. prisnivået på landbrukseiendommer ikke er høyere enn det som reflekterer verdien av eiendommens driftsgrunnlag og den verdi eiendommen har som bosted, samtidig som det ikke stilles krav om urimelig høy egenkapital". Følgelig vil konsesjonslovens prisbestemmelse i de fleste tilfeller føre til en lavere pris enn potensiell markedspris. Av hensyn til en aktiv, selveiende bondestand ønsker kommunen å følge opp statlig landbrukspolitikk på dette området. Forutsetningen for dette er imidlertid at regelverket reelt følges opp av statlige myndigheter. (At fylkesmannen ikke aksepterer priser langt utover landbrukstakst).

12. SAMARBEIDSOMRÅDER MELLOM KOMMUNE OG NÆRING

12.1. Beredskap

Status

Samfunnets sårbarhet øker med takten av avhengighet til teknologi, økt mobilitet, behov for energi, varer og tjenester. Klimaet endrer seg og skaper nye forutsetninger for miljøet, samtidig som andre miljøpåvirkninger også bidrar til endringer. Kommunen har et ansvar for samfunnssikkerheten og beredskapen i lokalsamfunnet. Halden kommune har utarbeidet kriseplan for katastrofer i fredstid. Det er utarbeidet en rekke Risiko og Sårbarhetsanalyser (ROS) for Halden. Disse inngår i Kriseplanen. Målsettingen er å utarbeide helhetlig ROS-analyse for hele Halden kommune i kommuneplanperioden fram mot 2020.

Det har de senere årene vært flere både store og små skogbranner i Halden distriktet. Klimaendringer kan medføre at vi i årene fremover også kan få tørkeperioder og vær-situasjoner som vi til nå ikke har vært vant til. Dette utfordrer beredskapen. Det må derfor være fokus på brannberedskap. Spesielt forårsaker jernbanen flere branner.

Mål

Halden kommune skal ha tilfredsstillende beredskap i forhold akutte hendelser som kan ramme landbruksnæringa.

Tiltak

Halden kommune innarbeider følgende i en helhetlig kriseplan:

1. Samarbeid med jernbaneløper om brannberedskap på Halden stasjon.
2. Utarbeider en oversikt over tilgjengelig mannskap og utstyr som finnes i lokalmiljøet (eks. tankvogner, pumper og traktorer på gårdsbruk).
3. Opprette beredskapssystem, der bønder med tankvogner kan ha disse stående i beredskap i tilfelle brann.
4. Etablere prosedyrer knyttet til betjening av større husdyrbesetninger ved strømstans og vannbrudd.

12.2. Rovdyr

Status

Halden og Aremark skiller seg fra andre kommuner i Norge som de eneste med deler av 3 ulike ulvereivir innenfor kommunens grenser. Det økte antall ulver de senere årene gjør mange mennesker utrygge og reduserer livskvaliteten for folk i distriktene. Halden er også en kommune med både beitedyr og utmarksnæring, og det er derfor viktig å arbeide for at konflikten rundt rovdyr blir så liten som mulig.

Mål

Halden kommune skal bidra til å gjøre konflikten rundt rovdyr i kommunen så liten som mulig

Tiltak

1. Halden kommune skal bruke mulighetene til å påvirke rovdyrpolitikken slik at trivsel og utmarksnæring kan utvikles
2. Kommunen vil arbeide aktivt for at konfliktnivået knyttet til rovdyr og landbruk blir så liten som mulig ved å:
  - Drive aktiv informasjonsvirksomhet
  - Utnytte statlige tilskuddsordninger til rovdyr-sikker inngjerding av utsatte beite- områder og andre konfliktdempende tiltak

12.3. Kommunal landbruksforvaltning

Status

Lokal landbruksforvaltning er en sammenstilling og avveining av ulike interesser som økonomi, økologi, maskinkunnskap og menneskelig samspill. Både kapasitet og kompetanse er avgjørende for å ha et kommunalt landbrukskontor som kan fylle rollen som førstelinjetjenesten for landbruksforvaltningen; lovpålagte oppgaver, næringsutvikler og forvalter av landbrukslovverket. Den kommunale forvaltningen er viktig for landbruksnæringen og muligheten for å generere økonomisk vekst tilknyttet primærnæringene og for forvaltningen av natur- og kulturarven.

Mål

- Kapasiteten og kompetansen til den kommunale landbruksforvaltningen skal samsvare med kommunens oppgaver innen fagfeltet.

Tiltak

1. Saksbehandlingstiden til kommunal landbruksforvaltning skal ikke overstige gjennomsnittlig saksbehandlingstid for tilsvarende saker i Østfold.
2. Kommunal landbruksforvaltning skal minimum vår og høst oppdatere nettsiden med aktuelt fagstoff.
3. Stimulere til at flest mulig brukere kan levere søknader om produksjonstilskudd elektronisk.
4. Opprette samarbeidsutvalg, der næring og forvaltning kan komme sammen og diskutere aktuelle problemstillinger.